

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

UNEC BİZNES MƏKTƏBİ

**“Azərbaycanda sığorta sektorunda qeyri-həyat sığorta fəaliyyətinin təşkili və
qiymətləndirilməsi”
mövzusunda**

MAGİSTR DİSSERTASIYA İŞİ

Fəridə Əliyeva

BAKİ - 2023

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
UNEC BİZNES MƏKTƏBİ

UNEC Biznes Məktəbinin direktoru
i.e.n., dosent Hacıyev Nazim Özbəy oğlu

_____ **imza**
“ ___ ” _____ **2023-ci il**

**“Azərbaycanda sığorta sektorunda qeyri-həyat sığorta fəaliyyətinin təşkili və
qiymətləndirilməsi”**
mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYA İŞİ

İxtisasın şifri və adı: 060409 _Biznesin idarə edilməsi

İxtisaslaşma: Menecment

Qrup: A4-1/21

Magistrant:
Fəridə Əliyeva Kamil qızı
_____ **imza**

Elmi Rəhbər:
Mirsahib Eminov
_____ **imza**

Proqram rəhbəri:
i.f.d. Şəfizadə Elnurə Rafiq
_____ **imza**

Kafedra müdiri:
i.e.n., dosent Məmmədova Sevər
Mömin
_____ **imza**

BAKI-2023

TƏŞƏKKÜRNAMƏ

Dissertasiyamı yazarkən öz tövsiyyə və köməklili göstərən elmi rəhbərə dərin təşəkkürümü bildirirəm.

“AZƏRBAYCANDA SIĞORTA SEKTORUNDA QEYRI-HƏYAT SIĞORTA FƏALİYYƏTİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ”

Xülasə

Dissertasiya işinin aktuallığı: Azərbaycanca sığorta sektorunda qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi bir neçə səbəbə görə böyük aktuallıq və əhəmiyyət kəsb edir. Ümumi sığorta kimi də tanınan qeyri-həyat sığortası, həyat sığortası istisna olmaqla, müxtəlif risk və riskləri əhatə edən sığorta polislərinin geniş spektrini əhatə edir. Bu sektorun qiymətləndirilməsi onun ümumi fəaliyyətini qiymətləndirməyə, potensial təkmilləşdirmə sahələrini müəyyən etməyə və Azərbaycanda sığorta bazarının sabitliyini və səmərəliliyini təmin etməyə kömək edir.

Dissertasiya işinin məqsədi: Azərbaycanda sığorta sektorunda qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinin qiymətləndirilməsinin məqsədi sığorta şirkətlərinin qeyri-həyat sığortası məhsulları və xidmətlərinin təqdim edilməsində fəaliyyətini, səmərəliliyini və effektivliyini qiymətləndirməkdir. Bu qiymətləndirmə Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası bazarının sabitliyini və böyüməsini təmin etmək üçün güclü, zəif tərəfləri və təkmilləşdirilməli sahələri müəyyən etmək məqsədi daşıyır.

Dissertasiya işində istifadə edilmiş biznes tədqiqat metodları: Tədqiqat zamanı müxtəlif nəzəri metodlardan istifadə edilmişdir. İlk olaraq Azərbaycanda və digər ölkələrdə sığorta bazarlarının mövcud vəziyyətini beynəlxalq miqyasda araşdırmaq üçün təhlil aparılıb. Həm əvvəlki dövrlər, həm də beynəlxalq təcrübələr nəzərə alınmaqla Azərbaycanda mövcud sığorta idarəçiliyi təcrübələrini qiymətləndirmək və yaranan fərqləri müəyyən etmək üçün müqayisəli yanaşmadan istifadə edilmişdir.

Dissertasiya işinin informasiya bazası: Tədqiqat kitablar, jurnallar, məqalələr və internet saytları kimi otuzdan çox mənbədən istifadə edib. Bununla belə, tədqiqat zamanı bir sıra məhdudiyyətlərə rast gəlinib. Birincisi, yerli ekspertlərin müəllifi olduğu və yalnız sığorta mövzusunun əhatə edən son kitabların azlığı hərtərəfli və aktual məlumatların əldə edilməsinə mane olurdu. Bundan əlavə, dərc edilmiş məqalələrin və jurnalların əlçatanlığının məhdud olduğu aşkar edilmişdir ki, bu da tədqiqat üçün mövcud resursları daha da məhdudlaşdırmışdır.

Dissertasiya işinin məhdudiyyətləri: Tədqiqatın hər-hansısa bir məhdudiyyəti yoxdur.

Dissertasiya işinin praktik nəticələri: Sığorta sektorunda yeni idarəetmə nöqtəyindən nəzərdən aparılan araşdırmalar həm elmi, həm də praktiki baxımdan yenilik gətirir. Ən son məlumatları özündə cəmləşdirməklə və tarixi inkişaf, daxili rəqabət, beynəlxalq müqayisələr və idarəetmə problemləri kimi müxtəlif amilləri tədqiq etməklə tədqiqat hərtərəfli təhlil üçün dəyərli vahid mənbə rolunu oynayır.

Açar sözlər: qeyri-həyat sığortası, risklər, mikrosığorta, könüllü sığorta

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	7
I FƏSİL. AZƏRBAYCANDA QEYRİ-HƏYAT SIĞORTA FƏALİYYƏTİNİN NƏZƏRİ ƏSASLARI.....	11
1.1. Qeyri-həyat sığorta fəaliyyətində risklərin optimal idarə olunmasının nəzəri məsələləri.....	11
1.2. Qeyri-həyat sığorta fəaliyyətində risklərin sığortalanması xüsusiyyətləri və sığorta bazarının formalaşması istiqamətləri	15
1.3. Qeyri-həyat sığorta fəaliyyətində dünya təcrübəsinin öyrənilməsi	20
II FƏSİL. AZƏRBAYCANDA QEYRİ-HƏYAT SIĞORTA FƏALİYYƏTİNİN MÖVCUD VƏZİYYƏTİNİN TƏHLİLİ VƏ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ	30
2.1. Azərbaycanda qeyri-həyat sığorta fəaliyyətində qanunvericilik bazasının təhlili.....	30
2.2. Azərbaycanda sığorta sektorunda qeyri-həyat sığorta fəaliyyətinin mövcud vəziyyəti	35
2.3. Qeyri-həyat sığorta fəaliyyətində icbari və könüllü sığorta növlərinin inkişafının qiymətləndirilməsi.....	44
III FƏSİL. AZƏRBAYCANDA QEYRİ-HƏYAT SIĞORTA FƏALİYYƏTİNİN PERSPEKTİVLƏRİ VƏ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ	52
3.1 Qeyri-həyat sığorta fəaliyyətinin perspektiv istiqamətləri.....	52
3.2. Qeyri-həyat sığorta fəaliyyətində mikrosığortanın təkmilləşdirilməsi	63
3.3. Sığorta sektorunda Azərbaycana xas problemlər.....	68
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR	71
İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SIYAHISI.....	74
Cədvəllərin siyahısı	80
Sxemlərin siyahısı	80
Diagramların siyahısı	80
Qrafiklərin siyahısı.....	80

İXTİSARLAR

ABI	Association of British Insurers (Britaniya Sığortaçılar Assosiasiyasının)
ABŞ	Amerika Birləşmiş Ştatları
AI	Avropa İttifaqı
ASA	Azərbaycan Sığortaçılar Asossiasiyası
CMU	Capital Markets Union (Kapital Bazarları İttifaqı)
ECSP	European Crowdfunding Service Provider (Avropa Crowdfunding Xidmət Provayderi)
ESFS	European Financial Supervision System (Avropa Maliyyə Nəzarəti Sisteminin)
İSB	İcbari Sığorta Bürosu
KOB	Kiçik Və Orta Müəssisələrin
MBNP	Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatası
PEPP	Pan-European Personal Pension Product (Pan-Avropa Fərdi Pensiya Məhsulunun)
ÜDM	Ümumi Daxili Məhsul

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı: Azərbaycanda sığorta sektorunda qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi bir neçə səbəbə görə böyük aktuallıq və əhəmiyyət kəsb edir. Ümumi sığorta kimi də tanınan qeyri-həyat sığortası, həyat sığortası istisna olmaqla, müxtəlif risk və riskləri əhatə edən sığorta polislərinin geniş spektrini əhatə edir. Bu sektorun qiymətləndirilməsi onun ümumi fəaliyyətini qiymətləndirməyə, potensial təkmilləşdirmə sahələrini müəyyən etməyə və Azərbaycanda sığorta bazarının sabitliyini və səmərəliliyini təmin etməyə kömək edir.

Qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinin qiymətləndirilməsinin əsas səbəblərindən biri istehlakçıların müdafiəsini təmin etməkdir. Sığorta siyasəti fiziki şəxslərə, müəssisələrə və digər qurumlara maliyyə müdafiəsi və rahatlıq təklif etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Qeyri-həyat sığortası sektorunun qiymətləndirilməsi Azərbaycanda sığorta şirkətlərinin sığortalılar qarşısında öhdəliklərini effektiv şəkildə yerinə yetirib-yetirmədiyini müəyyən etməyə kömək edir. O, sığorta şirkətlərinin ödəmə qabiliyyətinə malik olmasını və öz tələblərini yerinə yetirmək qabiliyyətinə malik olmasını təmin edir, bununla da sığortalıların maraqlarını qoruyur və sığorta sənayesinə inamı artırır.

Qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi sektor daxilində potensial riskləri və zəiflikləri müəyyən etməyə imkan verir. Sığorta şirkətləri müxtəlif risklərə, o cümlədən anderraytinq risklərinə, investisiya risklərinə və əməliyyat risklərinə məruz qalırlar. Sektorun qiymətləndirilməsi risklərin idarə edilməsi təcrübələrinin adekvatlığını qiymətləndirməyə və sığorta şirkətlərinin bu riskləri effektiv şəkildə azaltmaq və idarə etmək üçün müvafiq mexanizmlərə malik olmasını təmin etməyə kömək edir. Bu qiymətləndirmə həm də yaranan risklərin müəyyən edilməsinə və onların proaktiv şəkildə həlli üçün strategiyaların işlənilməsinə kömək edir və bununla da sığorta sektorunun ümumi dayanıqlığını artırır.

Azərbaycanda sığorta sektorunda qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi olduqca aktual və əhəmiyyətlidir. O, istehlakçıların müdafiəsini

təmin edir, bazar rəqabətini təşviq edir, riskləri və zəiflikləri müəyyən edir, effektiv tənzimləməni asanlaşdırır və siyasətin işlənilib hazırlanmasını dəstəkləyir. Müntəzəm qiymətləndirmələr aparmaqla Azərbaycan sığorta sektorunu gücləndirə, bazar inamını artırır və qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinin səmərəli fəaliyyəti üçün möhkəm çərçivə təmin edə bilər.

Problemin qoyuluşu və öyrənilmə səviyyəsi: Son zamanlar ölkəmizdə sığorta sektorunun müxtəlif aspektlərini araşdıran hərtərəfli tədqiqatların nəzərəcarpacaq dərəcədə azlığı müşahidə olunur. Sığorta fəaliyyətinin hazırkı vəziyyətini əhatəli şəkildə təqdim edən vahid mənbə yoxdur və idarəetmə və sığortanın sintezinə yönəlmiş tədqiqatlarda əhəmiyyətli boşluq mövcuddur. Bununla belə, konkret miqyasda, xüsusilə sığorta sektorunun inkişafı ilə bağlı bəzi araşdırmalar aparılıb və bununla bağlı bir sıra məqalələr dərc olunub.

Burada təqdim olunan tədqiqat işi müasir dövrdə sığorta sektorunun idarə edilməsində mövcud problemləri həll etmək məqsədi daşıyır. Daha çox pərakəndə satış yanaşmasını qəbul etsə də, mövcud məhdud tədqiqatları və məqalələri nəzərə alır. Bu mənbələr dəyərli məlumatlar verir və sığorta sektorunun inkişafı və dinamikasını başa düşmək üçün zəmin yaradır.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri: Azərbaycanda sığorta sektorunda qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinin qiymətləndirilməsinin məqsədi sığorta şirkətlərinin qeyri-həyat sığortası məhsulları və xidmətlərinin təqdim edilməsində fəaliyyətini, səmərəliliyini və effektivliyini qiymətləndirməkdir. Bu qiymətləndirmə Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası bazarının sabitliyini və böyüməsini təmin etmək üçün güclü, zəif tərəfləri və təkmilləşdirilməli sahələri müəyyən etmək məqsədi daşıyır. Bu məqsədlərə çatmaq üçün aşağıdakı vəzifələr icra olunmuşdur:

- Qeyri-həyat sığorta fəaliyyətində risklərin optimal idarə olunmasının nəzəri məsələləri;
- Azərbaycanda qeyri-həyat sığorta fəaliyyətində qanunvericilik bazasının təhlili;
- Qeyri-həyat sığorta fəaliyyətinin perspektiv istiqamətləri

Tədqiqatın obyektı və predmeti: Tədqiqatın əsas diqqəti sığorta sisteminin strukturunu, bazarın əməliyyat mexanizmlərini, onun daxili və xarici elementləri arasında qarşılıqlı əlaqəni başa düşmək üçün əsas diqqəti sığorta bazarına yönəldir. Tədqiqat həmçinin bazarın inkişafındakı nümunələri aşkar etmək, bazarda rəqabət mühitini araşdırmaq və onun fəaliyyətinə təsir edən digər müvafiq amilləri araşdırmaq məqsədi daşıyır. Tədqiqat bu aspektləri araşdırmaqla sığorta bazarının ümumi dinamikası və fəaliyyəti haqqında anlayışlar əldə etməyə çalışır.

Tədqiqat metodları: Tədqiqat zamanı müxtəlif nəzəri metodlardan istifadə edilmişdir. İlk olaraq Azərbaycanda və digər ölkələrdə sığorta bazarlarının mövcud vəziyyətini beynəlxalq miqyasda araşdırmaq üçün təhlil aparılıb. Həm əvvəlki dövrlər, həm də beynəlxalq təcrübələr nəzərə alınmaqla Azərbaycanda mövcud sığorta idarəçiliyi təcrübələrini qiymətləndirmək və yaranan fərqləri müəyyən etmək üçün müqayisəli yanaşmadan istifadə edilmişdir. Statistik müşahidə mühüm rol oynamışdır, belə ki, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin ölkədə sığorta fəaliyyəti ilə bağlı təqdim etdiyi məlumatlar, eləcə də digər ölkələrin sığorta bazarları üzrə müxtəlif mənbələrdən alınan beynəlxalq statistik göstəricilərdən istifadə edilmişdir. Nəhayət, təhlil və sintez yanaşmasından istifadə edildi, burada müxtəlif dövrlər və ölkələrdən məlumatlar fərdi olaraq təhlil edildi və sonra ümumiləşdirilmiş nəticələr əldə etmək üçün birləşdirildi.

Tədqiqatın informasiya bazası: Tədqiqat kitablar, jurnallar, məqalələr və internet saytları kimi otuzdan çox mənbədən istifadə edib. Bununla belə, tədqiqat zamanı bir sıra məhdudiyyətlərə rast gəlinib. Birincisi, yerli ekspertlərin müəllifi olduğu və yalnız sığorta mövzusunun əhatə edən son kitabların azlığı hərtərəfli və aktual məlumatların əldə edilməsinə mane olurdu. Bundan əlavə, dərc edilmiş məqalələrin və jurnalların əlçatanlığının məhdud olduğu aşkar edilmişdir ki, bu da tədqiqat üçün mövcud resursları daha da məhdudlaşdırmışdır. Digər məhdudiyyət sığorta sektoru daxilində idarəetmə prinsiplərinin inteqrasiyasına adekvat cavab verən və bu sahədə təhlilin dərinliyinə potensial təsir göstərən yerli mənbələrin ümumi olmaması idi.

Nəticələrin elmi-praktiki əhəmiyyəti: Sığorta sektorunda yeni idarəetmə nöqtəyi-nəzərindən aparılan araşdırmalar həm elmi, həm də praktiki baxımdan yenilik gətirir. Ən son məlumatları özündə cəmləşdirməklə və tarixi inkişaf, daxili rəqabət, beynəlxalq müqayisələr və idarəetmə problemləri kimi müxtəlif amilləri tədqiq etməklə tədqiqat hərtərəfli təhlil üçün dəyərli vahid mənbə rolunu oynayır. Bu, onun elmi əhəmiyyətinə və praktiki aktuallığına kömək edir. Tədqiqatın nəticələri sığorta, idarəetmə və maliyyə sahələrində tətbiq olunmaq potensialına malikdir, bu sahələrdə qərarların qəbul edilməsinə və təcrübələrə məlumat verə biləcək fikir və tövsiyələr təklif edir.

Araşdırmalardan əldə edilmiş elmi-praktiki nəticələr aşağıdakılardır:

- Azərbaycanda sığorta bazarının xüsusiyyətləri və onun fəaliyyət mexanizminin öyrənilməsi;
- Azərbaycanda müasir sığorta bazarı və onun beynəlxalq bazarla müqayisəsi, çatışmazlıqların analizi;
- Azərbaycanda sığorta sektorunun qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinin mövcud vəziyyətinin SWOT təhlili;
- Qeyrə-həyat sığortası fəaliyyətlərində mikrosığortanı təkmilləşdirmək üçün istiqamətlərin verilməsi.

I FƏSİL. AZƏRBAYCANDA QEYRİ-HƏYAT SİĞORTA FƏALİYYƏTİNİN NƏZƏRİ ƏSASLARI

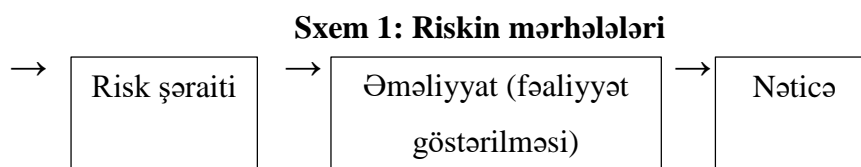
1.1. Qeyri-həyat sığorta fəaliyyətində risklərin optimal idarə olunmasının nəzəri məsələləri

Təhlükəli hadisələr onların baş verməsinin yüksək ehtimallıq dərəcəsi ilə səciyyələnir. Məhz buna görə də insanlar özlərinin həyat fəaliyyətlərini həmişə baş verməsi gözlənilən risklərdən sığortalamağa çalışırlar. Təsadüfi və təhlükəli hadisələr özlərinin həcmələrinə və əhatə dairələrinə, idarəetmə müddətlərinə görə birbirindən fərqlənirlər. Təsadüfi və təhlükəli hadisələrin baş verəcəyini proqnozlaşdırmaq mümkün olduğu halda onların verəcəyi ziyanın həcmi və dərəcəsi müəyyən etmək qeyri - mümkündür. Təhlükə böyük məbləğdə maddi ziyan vura və geniş miqyaslı ola, bəzi hallarda isə hətta heç bir ziyan vurmaya bilər.

Məsələn, zəlzələ kimi təbii hadisəni götürək. Zəlzələ olduqca güclü, böyük dağıdıcı təkanların olması ilə səciyyələnir və bu zaman insanlara irihəcimli maddi ziyan vurur, insanların məhv olması ilə nəticələnir. Zəlzələ zəif ola, az hiss olunan təkanlarla səciyyələnə, çox da böyük olmayan və asanlıqla aradan qaldırılması mümkün olan ziyan vura bilər. Digər təbii hadisə və təhlükələr (məsələn, yanğın, sunami, sel və i. a.) haqqında da eyni sözləri demək olar.

Təsadüfi və təhlükəli hadisələr insanların həyatına, sağlamlıqlarına, əmlakına ziyan vura bilər və vurur. Odur ki, insanlar yuxarıda adları çəkilən təhlükəli hadisələrə qarşı ehtiyatlı olmalı, necə deyərlər vaxtında tədbir görməlidirlər ki, baş verdiyi təqdirdə dəyən ziyanın müqabilində nəyəsə sahib ola bilsinlər. Bütün bunlara əsasən demək olar ki, insanlar daim qorxu altında yaşayır, hər an təhlükəli hadisələrin baş verəcəyindən ehtiyat edirlər.

Risk özünün inkişafı prosesində bir neçə mərhələdən keçir. Bunu aşağıdakı sxemdən də görmək olar (sxem 1).

Mənbə: Buckham D., Wahl J., Rose S. 2011, p.15, məlumatlarına əsasən tərtib edilmişdir

Birinci mərhələdə riskli şəraitin meydana gəlməsi ehtimalı ilə əlaqədar müəyyən işlər nəzərdə tutulur. Başqa sözlə, arzu olunan nəticəyə nail olmaq üçün sonrakı fəaliyyətin planlaşdırılması və təhlil edilməsi ilə məşğul olmaq lazımdır. Güman etmək olar ki, bu mərhələdə ideyanın qiymətliliyi, fikrin perspektivləri riski meydana çıxır. Məhz bu mərhələdə qarşıya qoyulan (haqqında fikirləşilən) investisiya ideyasının həyata keçirilməsinin məqsədəuyğunluğu haqqında suala cavab tapmaq lazımdır. Bu mərhələ riskin idarə olunmasında ən məsuliyyətli mərhələdir. Çünki bu mərhələdə riskin keyfiyyətinin perspektivliliyi müəyyən edilir.

İkinci mərhələ riskin faktiki baş verdiyi mərhələdir. Bu mərhələdə risk idarə olunmalıdır. Bu mərhələdə ideyanın maddiləşməsi baş verir, başqa sözlə, birinci mərhələdə hansı məsələlər haqqında ideyalar qarşıya qoyulmuşdursa, onların təcrübədə tətbiq olunması həyata keçirilir.

Üçüncü mərhələ ilk iki mərhələdə nəzərdə tutulan işlərin yekunlaşdırılması aparılır. Bu mərhələdə risk mövcudluğunu itirir, artıq olanlar arxada qalır və mövcud vəziyyətə qiymət verilir, bütün şərait təhlil olunur, gələcəkdə belə hallar baş verərsə onun necə idarə edilməsi haqqında təcrübə toplanır və riskdə müəyyən təkmilləşdirmələr aparılır.

Bu mərhələlər riskin tam olaraq həyata keçirildiyi müddəti əhatə edir və onun nəticəsi riskin keyfiyyətini müəyyən etməyə imkan verir. Bütün bunlara əsasən belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, riskin keyfiyyəti dedikdə, riskli şəraitdən gözlənilən nəticə nəzərdə tutulur.

Riskin müəyyən olunmasına müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Məsələn, C.Bessis düzgün olaraq qeyd edir ki, “riskin müəyyən edilməsi müxtəlif risklərin tənzimlənməsi üçün başlanğıc nöqtəsidir” (Брагинский М.И. 2000: с.124).

Dünya iqtisad elmində klassik və neoklassik risk nəzəriyyələri vardır. Klassik nəzəriyyənin nümayəndələri C.Mill və İ.Senior sahibkar mənfəətini tədqiq edərkən

sahibkar gəlirinin strukturunda faizi (qoyulmuş kapitalla görə pay), sahibkarın əmək haqqını və risk üçün haqqı (sahibkarlıq fəaliyyəti ilə əlaqədar mümkün olan riskin ödənilməsi) bir- birindən fərqləndirirdi (Рейтман Л.И. 1992: с.161).

Klassik nəzəriyyələrdə sahibkarlıq riski qəbul edilmiş qərar nəticəsində baş verə biləcək ehtimal olunan itki ilə eyniləşdirilir. Burada riski həmin qərarın həyata keçirilməsi ilə dəyən ziyandan başqa ayrı cür başa düşmərlər. Lakin riskin bu cür müəyyən edilməsi onun mahiyyətini azaldır və ona birtərəfli yanaşılması deməkdir.

Risk bir- birinə uyğun gəlməyən və bəzi hallarda hətta bir- biri ilə ziddiyyət təşkil edən çoxsaylı əsaslara malik olan mürəkkəb hadisədir. Ola bilsin ki, elmdə indiyədək onun haqqında hərtərəfli, düşünülmüş - daşınılmış mükəmməl nəzəriyyənin olmaması məhz bunlarla əlaqədardır. Riskin mövcud olması üçün ya təhlükə, ya da heç olmasa mümkün olan nəticənin qazanılmasına, yaxud da şəraitin inkişafına mane olan hadisələrin mövcudluğu haqqında insanlarda təsəvvür formalaşmalıdır. Risk baş verə bilən və ya bilməyən hadisələri özündə ehtiva edən iqtisadi kateqoriyadır. Belə bir hadisə baş verdiyi təqdirdə üç iqtisadi nəticənin olacağı mümkündür:

- 1) mənfi nəticə (ziyan dəyməsi);
- 2) sıfırla başa çıxan nəticə;
- 3) müsbət nəticə (mənfəət, fayda əldəedilməsi).

Buradan aydın olur ki, riskdə dərin ziddiyyətlər vardır.

Elmi ədəbiyyatda riskin mahiyyətinin müəyyən olunması ilə əlaqədar müxtəlif yanaşmalar vardır ki, bunları da üç qrupda birləşdirmək olar.

- 1) Risk insan fəaliyyətinin istənilən sahəsinin atributiv (keyfiyyət) xarakteristikası deməkdir;
- 2) Risk reqressiv potensialın toplanmasının nəticəsi deməkdir;
- 3) Risk nəticənin qeyri-müəyyənliyinin eyniləşdirilməsi (identifikasiyası) forması deməkdir.

Optimal idarəetmə nəzəriyyəsinə həsr olunmuş elmi ədəbiyyatda risk insanın istənilənməqsədəuyğun fəaliyyətinin ümumi sosioloji atributiv xarakteristikası kimi nəzərdən keçirilir. İnsanın heç bir səyi, hansı keyfiyyətlərə fitri istedadla malik olursa

olsun heç bir qabiliyyəti riskin qarşısını almaq iqtidarında deyildir, olsa-olsa, yalnız onun mənfi nəticələrinin az olmasına çalışa bilər.

Risklərin mahiyyətinin tədqiq olunmasının digər bir istiqaməti onun (yəni riskin) regressiv potensialın formalaşmasının nəticəsi kimi nəzərdən keçirilməsidir. Bu, yanaşma qədim tarixi ənənədir və öz kökləri ilə tarixi və texnoloji tərəqqiyə gedib çıxır. Tarixi və texnoloji tərəqqidə əsas diqqət aşağıdakıların tədqiqinə həsr edilmişdi: keçmişdə faydalı olan və hazırda isə bütün bu əlamətlərini itirmiş maddi və mənəvi qiymətlilərin yerinin doldurulmasının mümkün olmaması; yeni keyfiyyətlərin, xüsusiyyətlərin maddi və mənəvi qiymətlilərin meydana gəlməsi, gələcəkdə təhdidin miqyası və regressiya potensialının aydın olmaması və müəyyən edilməmiş olması; sənaye potensialının artması ilə əlaqədar ekoloji təhdidlərin artması və sairə.

İnsanlar öz fəaliyyətlərində demək olar ki, risklə eyni vaxtda çalışırlar, başqa sözlə ictimai həyatda elə bir sahə yoxdur ki, orada bu və ya digər dərəcədə risk olmasın. Deməli, insan fəaliyyətində riskdən qaçmaq mümkün deyildir. Bunlara əsasən demək olar ki, risklər destruktiv, yəni qeyri-sağlam, pozucu, xoşagəlməz, insanların ürəyindən olmayan xarakter daşıyır.

Risklərin əsas funksiyaları və onların xarakteristikası

Risklərin mahiyyəti onların yerinə yetirdikləri funksiyalarda təzahür edir. Risklər isə aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirir:

- 1) risklərin tənzimləyici funksiyaları;
- 2) risklərin müdafiə funksiyaları.

Riskin tənzimləmə funksiyasının iki cəhəti vardır.

Bunlardan biri konstruktiv, digəri isə destruktiv aspektdir. Birinci onda təzahür edir ki, risk iqtisadi vəzifələri həll edərkən katalizator rolunu oynayır. Bu, özünü innovasiyalı investisiya qərarlarının həyata keçirilməsində daha bariz şəkildə göstərir. İkinci aspekt öz ifadəsini onda tapır ki, əsaslandırılmış risklər üzrə qərarların qəbul edilməsi və həyata keçirilməsi avanturizmə (xəyalpərəstliyə) gətirib çıxarır.

Riskin müdafiə funksiyasının da iki cəhəti vardır. Bunlardan biri onun tarixi-genetik, digəri isə sosial-hüquqi əhəmiyyətə malik olmasıdır. Birincinin məzmunu ondan ibarətdir ki, insanlar həmişə mümkün olan arzuolunmaz nəticələrdən müdafiə olunmasının forma və vasitələrini kortəbii surətdə axtarmışlar. Təcrübədə bu, ehtiyat sığorta fondlarının yaradılmasında təzahür edir. İkinci cəhətin mahiyyəti isə öz ifadəsini təsərrüfat, əmək və cinayət haqqında qanunvericiliyə riskin qanuni olması haqqında müddəanın daxil edilməsinin zəruriliyində tapır.

1.2. Qeyri-həyat sığorta fəaliyyətində risklərin sığortalanması xüsusiyyətləri və sığorta bazarının formalaşması istiqamətləri

Risk bir sıra çox mühüm xüsusiyyətlərə malikdir ki, bunlardan da aşağıdakıları xüsusi qeyd etmək lazımdır:

a) İmkanların təsadüflüyü. Riskin belə xarakterizə edilməsi ehtimal nəzəriyyəsinin təcrübədə təzahür etməsi ilə əlaqədardır. Bu zaman gözlənilən imkanlar müəyyən ehtimal dərəcəsi ilə proqnozlaşdırılır və deməli, bununla bağlı bütün imkanlar üzrə müxtəlif ehtimallar ola bilər;

b) Mənfi, bitərəf və müsbət nəticələrin paylanması ehtimalı. Riskin bu cəhəti özünü onda göstərir ki, riskli hadisə müxtəlif ehtimallarla onların paylanmasına dair üç müxtəlif nəticə ilə səciyyələnə bilər;

c) Gözlənilən itkinin arzuolunmazlığı. Riskin bu cür xarakterizə edilməsi onunla əlaqədardır ki, istənilən itki arzuolunmazdır. Ona görə də yaxşı olar ki, qabaqlayıcı tədbirlər görməklə onun baş verməsinə yol verməmək, ən münasib üsulların vasitəsilə onu minimuma endirmək;

d) Riskin obyektivliyi. Artıq qeyd olunduğu kimi risk bütün fəaliyyət növlərinə aiddir. Riskin təzahür etməsinin obyektiv təbiəti fiziki təbiətin və bazar rəqabətinin kortəbii qüvvələrinin dəyişməz fəaliyyətinin, xüsusilə də dövlət və inhisarlar tərəfindən səmərəsiz tənzimlənməsinin mövcudluğu ilə əlaqədardır.

e) Riskin seçilməsinin subyektivliyi. Riskin baş verməsinin obyektiv xarakter daşmasına baxmayaraq onun əsas göstəricisi (riskin səciyyəsi) subyektiv xarakter daşıyır. Riskin qiymətləndirilməsinin subyektivliyi idarəetmə informasiyalarının

etibarlıq səciyyəsinin müxtəlifliyi, menecerlərin ixtisası və səriştəliliyi, peşəkarların təcrübəsi və digər amillərlə şərtlənir.

f) İnformasiyanın çatışmaması. Riskin belə səciyyələndirilməsi onun qeyri-müəyyənlikdən fərqləndirilməsinin zəruriliyi, yaxud da başqa sözlə desək, riskin tam müəyyən edilməməsi ilə əlaqədardır;

g) Obyektin əvvəlki vəziyyətə qaytarılmasının qeyri mümkünlüyü. Riskin bu cəhəti bir tərəfdən onunla əlaqədardır ki, onun fəaliyyətinin nəticələri konkret növ itkiyə, yaxud da əlavə gəlirə çevrildiyi zaman baş verir. Riskin minimuma endirilməsi və lokallaşdırılması üçün qoruyucu (və ya qabaqlayıcı) tədbirlər vaxtında aparılmır, başqa sözlə o, risk baş verənə və konkret nəticələrinə qədər həyata keçirilmir. Digər tərəfdən, bir halda ki, uzunmüddətli mütərəqqi sosial-iqtisadi dəyişikliklərin əksəriyyəti əvvəlki vəziyyətə qayıtmağın mümkün olmadığı proseslərə aid olduğuna görə, cəmiyyətdə risklər dayanıqlı olaraq artmağa doğru meyilli olur.

h) Risklərdən uzun müddət “qaçılmasının” qeyri-mümkünlüyü. Riskin bu xüsusiyyəti xarici şəraitin müvəqqəti olaraq sabit və əlverişli olduğu zaman idarəetmə metodu kimi riskdən “qaçılmasının” qısamüddətli səmərəliliyi ilə əlaqədardır. Zaman keçdikcə riskin idarə edilməsinin bu metodu böyük itkilərə gətirib çıxara bilər;

i) Reqressiv potensialın toplanması dərəcəsi üzrə miqyasın artması. Riskin bu xüsusiyyəti onunla əlaqədardır ki, iqtisadi fəaliyyətin miqyasının artması fərdlər, sosial qruplar, hətta ayrı-ayrı ölkələrin xalqları arasında əlaqə və münasibətlərin kəmiyyət və keyfiyyət dəyişikliklərinə gətirib çıxarır.

j) Qeyri-tarazlıq proseslərinin ehtimal olunma dərəcəsi. Riskin bu xüsusiyyəti göstərir ki, sahibkarlıq sosial-iqtisadi sistemin tarazlıq səviyyəsinin aşağı düşməsinə, sistemin yeni tarazlıq səviyyəsinin formalaşmasına səbəb olur, tarazlıq səviyyələrinin dinamikliyini təmin edir;

k) Gözlənilən itki və gəlirlərin çoxvariantlılığı və alternativliyi. Riskin bu xüsusiyyəti investisiya fəaliyyəti, xüsusilə də kommertiya və maliyyə riskləri

çərçivəsində xalis və möhtəklik xarakteri risklər arasındakı mürəkkəb qarşılıqlı əlaqələrdən mümkün olan seçim variantlarının alternativliyi ilə əlaqədardır;

1) Mənfi və müsbət nəticələr arasında ziddiyyətin olması. Riskin bu xüsusiyyəti özünü onda göstərir ki, risk bir tərəfdən cəmiyyətin sosial-iqtisadi və elmi-texniki inkişafına müsbət təsir göstərir, digər tərəfdən isə avantürizm, volyuntarizm, subyektivizm gətirib çıxarır, sosial-iqtisadi və elmi-texniki inkişafı ləngidir (əngəlləyir), inkişafın obyektiv qanuna uyğunluqlarının tam və adekvat nəzərə alınmaması şəraitində müxtəlif xərclərin sərf edilməsinə səbəb olur.

Sığorta riskinin qanunvericiliklə müəyyən edilməsi.

Burada ilk növbədə təsadüfiliklə sığorta hadisəsinin baş verməsi ehtimalı arasındakı qarşılıqlı əlaqə və nisbəti nəzərdən keçirmək lazımdır. Azərbaycan Respublikasının “Sığorta fəaliyyəti haqqında” qanununun 1-ci maddəsinin 1.1.18. bəndində sığorta riski belə müəyyən edilmişdir: sığorta riski və ya risk - sığorta obyektinə bağlı itkilərin və ya zərərlərin yaranmasına səbəb olan hadisənin baş verməsi və ya halın yaranması ehtimalı, həmçinin bu ehtimala qarşı sığortaçının üzərinə götürdüyü öhdəlikdir.

Deməli, sığorta riski hər hansı bir hadisənin baş verməsinə qarşı qabaqcadan həyata keçirilən əməliyyatdır. Buna əsasən demək olar ki, riski iki əlamətlə səciyyələndirmək olar. Bunlardan biri ehtimal, digəri isə riskin baş verməsinin təsadüfi xarakter daşmasıdır. Ehtimal hər şeydən əvvəl hər hansı bir hadisənin baş verməsinin mümkünlüyü deməkdir. Təsadüfi risk dedikdə isə onun nə vaxt baş verəcəyini heç kim bilmir və buna görə də onun haqqında hər cür ehtimala qarşı tədbir görmək lazımdır. Ehtimal və təsadüfilik olmadıqda ümumi qaydaya görə sığorta münasibətləri də ola bilməz. Təsadüfilik və ehtimal kəmiyyət ifadəsinə malikdir. Burada söhbət ondan gedir ki, sığorta hadisəsinin sığortaçının üzərinə götürdüyü nəticəsinə görə göstərilən xidmətin dəyərinin ekvivalenti sığortaçının ödəyə biləcəyi məbləğin ən yüksək həddi ilə müəyyən edilir. Bununla əlaqədar olaraq sığortaçı sığorta müqaviləsinin bağlanması və onun konkret şərtləri məsələsini həll edərkən sığorta hadisəsinin baş verməsi ehtimalının müəyyən edilməsi üçün bir tərəfdən böyük əhəmiyyətə malik olan məlumatlara, digər tərəfdən

isə mümkün olan ziyanın həcmi haqqında məlumatlara malik olmalıdır. Bu məlumatları sığortaçıya sığortalı verməlidir. (Bununla bağlı digər məsələləri Mülki Məcəlləyə istinad etməklə həll etmək olar)

Sığorta riskinin həcmnin müəyyən edilməsi üçün əhəmiyyət kəsb edən vəziyyətin qiymətləndirilməsi də zəruridir. Əmlakın sığortalanması müqavilələrində sığorta risklərinin həcmnin qiymətləndirilməsi üçün onun dəyərinin müəyyən olunması xüsusi rol oynayır . Ona görə ki, sığorta hadisəsi baş verdikdə sığortalıya dəyən mümkün olan ziyanın həcmi və sığortaçının yerinə yetirəcəyi vəzifə xeyli dərəcədə məhz bundan asılıdır. Bununla əlaqədar olaraq Mülki Məcəllədə əmlakın sığortalanması müqaviləsi bağlanarkən sığortaçıya sığortalanan əmlaka baxış keçirmək, zəruri olduqda isə hətta ekspertizadan keçirmək hüququ verilmişdir. Şəxsi sığortalanma müqaviləsində isə bir qayda olaraq qabaqcadan müəyyən edilmiş mütləq məbləğin ödənilməsi nəzərdə tutulur. Bu zaman başqa bir göstərici - sığortalının faktiki sağlamlıq vəziyyətinin nəzərə alınması da şəxsi sığortalanmada həlledici əhəmiyyətə malikdir.

Müvafiq sığorta növlərinə xas olan risk qanunla, yaxud da digər qanunvericilik aktlarında və ya sığortalanma ilə əlaqədar müvafiq qaydalarda (sığorta qaydalarında)müəyyən edilir. Orada sığorta riski hesab olunmayan hadisələr də göstərilir. Məsələn, sığorta şirkətlərinin birinin istifadə etdiyi maliyyə risklərinin sığortalanması qaydalarında sığorta riski kimi təbii fəlakət nəticəsində - yanğın, qazın partlaması, qızdırıcı, su kəməri, yanğın əleyhinə və kanalizasiya sistemlərində qəza baş verdikdə, görünməmiş xərclər, və i.a. - ziyan dəyməsi göstərilir. Bununla birlikdə, bu qaydalarda xüsusi olaraq qeyd edilir ki, hərbi fəaliyyətin, terror əməliyyatlarının, radiaktiv zədələnmələrin nəticələri sığortalanma ilə əhatə olunmur. Həmin sığorta şirkəti tərəfindən işlənib hazırlanmış müəssisələrin əmlakının sığortalanması qaydalarında sığorta riskləri kimi yanğın, ildırım vurması, sığortalanan obyektin üstünə uçan aparatların düşməsi, buxar qazanlarının, qaz kəmərlərinin, aparatların, digər cihazların partlaması və s. nəticəsində əmlakın məhv olması, yaxud da zədələnməsi müəyyən edilmişdir.

Sığortaçı əmək sığortası müqaviləsi bağlayarkən “Sığorta fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda nəzərdə tutulmuş tələblərə əməl etməyə borcludur. Sığorta olunan obyektə diaqramlardan, çertyojlardan, fotosəkillərdən, videoçarxlardan istifadə etməklə onun fiziki-texniki xüsusiyyətlərini müəyyən etmək üçün yoxlamaların aparılması, zəruri hallarda onun həqiqi dəyərinin müəyyən edilməsi üçün müstəqil ekspertin təyin edilməsi daxildir. Sığortaçı qanunla müəyyən edilmiş qaydada sığortalanmış əmlakı və onunla bağlı riskləri birbaşa və ya səlahiyyətli şəxslər və ya sığorta sahəsində təcrübəyə malik müstəqil ekspertlər vasitəsilə qiymətləndirir. Özəl sığorta müqavilələri olduqda, sığortaçı sığortalının cari sağlamlıq vəziyyətini qiymətləndirmək üçün onun tibbi müayinədən keçirilməsini tələb edə bilər ki, bu da sığortaçı tərəfindən və ya sığorta müqaviləsinin şərtlərinə uyğun olaraq sığortalının hesabına ödənilə bilər. .

Hər iki tərəf, xüsusən də sığortaçı, müqavilənin yaradılması zamanı cəlb olunan riskləri nəzərə alır, lakin bu risklər sonradan dəyişdirilə bilər. Sığorta müqaviləsi bağlandıqdan sonra baş verən hər hansı dəyişikliklər, xüsusən də bildirilmiş hallarla bağlı sığortaçıya və ya sığortaçının adından çıxış edən sığorta vasitəçisinə dərhal məlumat vermək sığortalının məsuliyyətidir. Bundan başqa, girov və lizinq münasibətləri kontekstində girovqoyan və ya icarəyə verən bu dəyişikliklərdən xəbərdar olaraq sığorta müqavilələrində şərtlər kimi göstərilən hallarda baş verəcək hər hansı sonrakı dəyişikliklər barədə sığortaçıya və ya sığorta vasitəçisinə məlumat verməlidir. Sığorta müqaviləsi bağlandıqdan sonra baş verən hər hansı dəyişikliklər barədə sığortaçının adından çıxış edən sığorta vasitəçisinə məlumat verilməsi sığortaçının xəbərdar edilməsi hesab edilir. Bu prinsip şəxsi sığortaya da şamil edilə bilər.

1.3. Qeyri-həyat sığorta fəaliyyətində dünya təcrübəsinin öyrənilməsi

Avropa İttifaqında sığortanın əsasını 1957-ci ildə Avropa İqtisadi Birliyinin təsis etdiyi Roma Müqaviləsi ilə görmək olar. Müqavilə Avropa İttifaqı daxilində sığorta xidmətlərinin sərbəst hərəkətini, yaradılmasını və təmin edilməsini təşviq etmək, hüquqi maneələri aradan qaldırmaq və maliyyə xidmətlərinin fasiləsiz təmin edilməsini asanlaşdırmaq məqsədi daşıyırdı. Sığorta Nəzarətçilərinin Beynəlxalq Assosiasiyasının sığorta üzrə hesabatında qeyd olunduğu kimi, Avropa İttifaqı vahid sığorta bazarının yaradılması, tənzimlənməsi və nəzarəti missiyasını həyata keçirməyə başlayıb və bu məqsədə uğurla nail olub.

Bu proses 1964-cü il fevralın 24-də “Təkrarsığorta və retrosessiya sahəsində əlaqələrin qurulması və xidmətlərin göstərilməsi” direktivinin qəbul edilməsi ilə başlamış və indiyədək davam edir. 1 iyul 1994-cü il tarixindən etibarən Aİ-yə üzv olan bir ölkədə qeydiyyatdan keçmiş sığortaçılar əlavə qeydiyyat tələb olunmadan digər üzv ölkələrdə fəaliyyət göstərə bilirlər. Digər üzv ölkələr və ev sahibi ölkə bu cür şirkətlərə öz əməliyyatlarını həyata keçirməkdə kömək etməyə borcludurlar.

Avropa İttifaqının uzunmüddətli məqsədi maliyyə xidmətləri sahəsində vahid bazar yaratmaqdır. Bu işdə mühüm mərhələ 2000-ci ilin martında Lissabonda keçirilmiş və Avropa İttifaqına üzv ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Avropa İttifaqı daxilində maliyyə xidmətləri və investisiya bazarında inteqrasiyanı inkişaf etdirmək üçün bir araya gəldiyi görüş zamanı əldə edilmişdir. 2010-cu ildə Lissabon konfransından əvvəl Avropa İttifaqı artıq beynəlxalq arenada rəqabət üstünlüyünə malik global miqyasda ən böyük iqtisadi birliyə çevrilmişdi. Vahid və möhkəm maliyyə xidmətləri bazarının axtarışı Avropa İttifaqı üçün əsas məqsəd olaraq qalır, üzv dövlətlərdə iqtisadi artımı və sabitliyi təşviq edir.

Avropa İttifaqında vahid sığorta bazarının əsas məqsədi Aİ daxilində vətəndaşların rəqabətqabiliyyətli qiymətlərlə geniş çeşiddə yüksək keyfiyyətli sığorta məhsulları əldə etmələrini təmin etməkdir. Bu məqsədə nail olmaq üçün yeni qaydaların tətbiqi ilə yanaşı, Avropa sığorta bazarında rəqabəti gücləndirmək üçün tədbirlər həyata keçirilir.

Avropanın vahid sığorta bazarında sığorta müqavilələrini tənzimləyən qaydalar bütün üzv ölkələrdə vahid şəkildə tətbiq edilir. Sığortaçıların hüquqlarını qorumaq və onların müqavilə hüquqlarını tanımaq üçün direktivlər müəyyən edilmişdir. Bu direktivlər bütün Avropa İttifaqında sığorta istehlakçıları üçün ardıcıl standartları və müdafiəni təmin edən hüquqi çərçivə rolunu oynayır. Hər hansı bir üzv dövlətdə fəaliyyət göstərən sığorta şirkəti digər üzv dövlətlərdə mövcudluğunu müəyyən etmək və əməliyyatlar aparmaq üçün zəruri tələblərə əməl etməlidir. Bu, Avropa İttifaqında fəaliyyət göstərmək istəyən sığortaçıların lazımı meyarlara cavab verməsini və mövcud normativ bazaya əməl etməsini təmin edir.

Avropada vahid sığorta bazarının yaradılması 1962-ci ildə müəyyən edilmiş ümumi qaydalarla yanaşı, 1957-ci ildən Roma müqaviləsi ilə tənzimlənir. İllər ərzində bu sahədə gələcək irəliləyiş üçün çoxsaylı direktivlər və qərarlar qəbul edilmişdir. Vahid Avropa sığorta bazarına nail olmaq üçün əsas problemlərdən biri üzv ölkələr arasında müxtəlif vergi sistemləridir. Bu uyğunsuzluq həyat sığortası üzrə vergiyə gəldikdə xüsusilə problemlidir. Üzv ölkələrdə həyat sığortası siyasətlərinə tətbiq edilən fərqli vergi dərəcələri sığorta təcrübələrinin uyğunlaşdırılmasında əhəmiyyətli maneələr və mürəkkəbliklər yaradır (Еременко В.И. 2000: с.149).

Avropa İttifaqı ölkələrinin sığorta sistemlərində vergi dərəcələrinin dəyişməsinə dair bəzi nümunələri göstərmək üçün: Fransa yük haqlarını vergilərdən azad edir, İtaliya kənd təsərrüfatı sığortasına 12,5%, atom enerjisi sığortasına isə 2,5% vergi dərəcəsi tətbiq edir. hava və su nəqliyyatı sığortası üzrə tariflər 7,5%, avtomobil və dəmir yolu nəqliyyatı sığortasında isə 12,5% vergi tutulur. Yunanıstanda zəlzələ və terror riskləri 10%, tütünçülükdə yanğın riskləri isə 15% vergi dərəcəsi ilə vergiyə cəlb olunur. Vergi dərəcələrindəki bu fərqlər vahid Avropa sığorta bazarının yaradılmasında üzləşdiyi çətinlikləri vurğulayır və üzv ölkələr arasında daha qüsuruz və ədalətli sığorta bazarını asanlaşdırmaq üçün vergi siyasətinin uyğunlaşdırılması üçün əlavə səylərin zəruriliyini vurğulayır.

Hazırda Avropa İttifaqında sığorta sektoru iki əsas qurum tərəfindən tənzimlənir. Onlardan biri 1991-ci ildə 91/675/EEC sayılı Direktiv əsasında

yaradılmış və Avropa Komissiyasının nəzarəti altında fəaliyyət göstərən Sığorta Komitəsidir. Üzv ölkələrin maliyyə nazirliklərinin nümayəndələrindən ibarət Sığorta Komitəsi Avropa İttifaqı daxilində sığorta üzrə nəzarət orqanı kimi fəaliyyət göstərir. Onun əsas vəzifələrinə sığorta sektoruna nəzarət üzrə ixtisaslaşmış qanunvericiliyin hazırlanmasında Komissiyaya köməklik göstərmək və sığorta ilə bağlı tənzimləyici və nəzarət məsələləri üzrə tövsiyələr vermək daxildir.

Avropa Birliyi ölkələrində sığorta haqlarına və adambaşına düşən sığorta haqlarına keçsək, bəzi nümunələri nəzərdən keçirək. Böyük Britaniyada 2010-cu ildə sığorta sektoru üzrə sığorta haqları 2009-cu illə müqayisədə 2,6% azalaraq 310,022 milyon ABŞ dolları təşkil etmişdir. 2009-cu ildə adambaşına düşən sığorta haqqı 4,497 dollar olmuşdur. Britaniya Sığortaçılar Assosiasiyasının (ABI) açıqladığı statistikaya əsasən, bütövlükdə Böyük Britaniya sığorta sənayesi üçün həm həyat, həm də qeyri-həyat sığortası üçün 2021-ci ildə yazılan ümumi sığorta haqlarının 238,4 milyard funt-sterlinqə (təxminən 315,7 milyard ABŞ dolları) çatacağı proqnozlaşdırılır. Qeyd etmək vacibdir ki, bu rəqəm təkcə Böyük Britaniya və ya Böyük Britaniyada yerləşən Aİ sığorta sektorunu deyil, bütün Böyük Britaniya sığorta sənayesini əhatə edir.

Fransada 2010-cu ildə sığorta haqqı 280 082 milyon ABŞ dolları təşkil edib ki, bu da 2009-cu illə müqayisədə 2,1% artım göstərüb, adambaşına düşən sığorta haqqı isə 4187 dollar təşkil edib. Rəqəmlər daha sonra göstərir ki, 2015-ci ildə adambaşına düşən mükafat 4642 ABŞ dolları olmaqla 314,606 milyon dollar, 2021-ci ildə isə mükafatlar 343,357 milyon dollar, adambaşına düşən mükafatlar isə 4,836 dollar təşkil edib.

Almaniyada 2010-cu ildə sığorta haqları 239,817 milyon dollara çatıb ki, bu da 2009-cu illə müqayisədə 3,8% artım deməkdir və adambaşına düşən sığorta haqqı 2,904 dollar təşkil edib. Məlumatlar həmçinin göstərir ki, 2015-ci ildə adambaşına düşən mükafat 3701 ABŞ dolları olmaqla 304 milyon 483 milyon dollar, 2021-ci ildə isə adambaşına düşən mükafat 4200 dollar olmaqla 356 milyon 804 milyon dollar təşkil edib.

Hollandiyada 2010-cu ildə sığorta haqqı 97,057 milyon dollar təşkil edib ki, bu da 2009-cu illə müqayisədə 2,9% azalma deməkdir. Adambaşına düşən sığorta haqqı 5,845 dollar təşkil edib. Sonrakı illərdə mükafatlarda dalğalanmalar oldu, 2011-ci ildə 1,3% artaraq 95,651 milyon dollara, 2015-ci ildə 3,3% artaraq 103,939 milyon dollara, 2020-ci ildə isə 2,7% artımla 131,630 milyon dollara çatdı.

Portuqaliyaya köçdükdə, 2010-cu ildə sığorta haqları 17,763 milyon dollara çatdı ki, bu da 2009-cu ildən 2,6% artım göstərdi və adambaşına düşən mükafat 466 dollar təşkil etdi. 2021-ci ilə qədər Portuqaliyada sığorta haqları 2010-cu illə müqayisədə 19,3% əhəmiyyətli artımla 13,6 milyard avro (təxminən 15,9 milyard dollar) təşkil edib.

Çexiyada 2010-cu ildə sığorta haqları 7,914 milyon dollar təşkil edib ki, bu da 2009-cu illə müqayisədə 3,6% azalmanı əks etdirir. Adambaşına düşən sığorta haqqı 753 dollar təşkil edib. Qeyd edək ki, Çexiyadakı sığorta haqları 2009-cu illə müqayisədə 22,7% nəzərəcarpacaq artım göstərərək 2019-cu ildə 3,6 milyard avro (təxminən 4,2 milyard dollar) təşkil edib.

Bütün Avropa İttifaqı üzrə 2010-cu ildə sığorta haqqı 1,482,347 milyon ABŞ dollarına çatıb ki, bu da 2009-cu illə müqayisədə 1,9% artım deməkdir. Adambaşına düşən sığorta haqqı 2,736 dollar təşkil edib.

Beynəlxalq konfransdan toplanmış məlumatlara əsasən, 2010-cu ildə müxtəlif ölkələr üzrə sığorta gəlirləri üzrə vergi dərəcələri fərqli olmuşdur. İnkişaf etmiş ölkələrdə orta vergi dərəcəsi 8,6%, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə isə 2,9% aşağı olmuşdur. ABŞ, İngiltərə, İsveçrə və Yaponiya kimi xüsusi ölkələrin vergi dərəcələri müvafiq olaraq 8,0%, 12,9%, 9,8% və 9,9% idi. İnkişaf etməkdə olan ölkə kimi təsnif edilən Türkiyə sığorta gəlirinin 1,3%-i ilə ən aşağı vergi dərəcəsinə sahib idi.

Məlumatları daha da təhlil etdikdə İngiltərədə sığorta gəlirlərinin ümumi daxili məhsula (ÜDM) nisbətinin digər ölkələrlə müqayisədə 12,9% yüksək olduğu müəyyən edilmişdir. İnkişaf etməkdə olan bir ölkə olan Türkiyə ÜDM-nin cəmi 1,3%-ni təşkil edən sığorta gəlirinə malik idi.

Dünya miqyasında adambaşına düşən sığorta mükafatını araşdırdıqda orta hesabla 595 dollar təşkil edib. Bununla belə, inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan

ölkələr arasında əhəmiyyətli fərqlər var idi. İnkişaf etmiş ölkələrdə adambaşına düşən sığorta haqqı orta hesabla 3405 dollar, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə isə əhəmiyyətli dərəcədə aşağı olan 92 dollar olub. İngiltərə, İsveçrə, ABŞ və Türkiyə kimi konkret ölkələrdə adambaşına düşən sığorta haqları müvafiq olaraq 4,579, 6,258, 3,710 və 128 dollar olub.

Toplanan ümumi sığorta haqları baxımından dünya üzrə qeyri-həyat sığortası mükafatları 2010-cu ildə 7,935 milyon ABŞ dolları təşkil edib və 2011-ci ildə 8,616 milyon dollara yüksəlib. Həyat sığortası üzrə mükafatlar 2010-cu ildə 1,448 milyon ABŞ dolları təşkil edib və 2011-ci ildə hər iki növ üzrə 1,598 milyon dollara yüksəlib. sığorta 2010-cu ildə 9,383 milyon ABŞ dolları, 2011-ci ildə isə 10,214 milyon ABŞ dolları məbləğində mükafat yaratmışdır.

Bu rəqəmlər müxtəlif ölkələr üzrə vergilər, adambaşına düşən sığorta haqları və sığorta sektorunda ümumi mükafat yığımları haqqında məlumat verir, gəlirlərdə, iqtisadi göstəricilərdə və bazar dinamikasında dəyişiklikləri vurğulayır.

Mövcud olan ən son məlumatlara əsasən, 2011-2021-cu illər arasında qeyri-həyat və həyat sığortası üzrə dünya üzrə toplanan sığorta haqları aşağıdakı kimidir:

Qeyri-həyat sığortası mükafatları: 2011-ci ildə toplanan sığorta haqları 8,616 milyon dollar, 2021-cu ildə isə təxminən 2,93 trilyon dollar təşkil edib.

Həyat sığortası üzrə mükafatlar: 2011-ci ildə toplanan sığorta haqları 1,598 milyon dollar, 2021-cu ildə isə təxminən 3,64 trilyon dollar təşkil edib.

Sığorta haqlarının hər iki növü: 2011-ci ildə toplanan sığorta haqları 10,214 milyon dollar, 2021-ci ildə isə təxminən 6,57 trilyon dollar təşkil edib (<https://www.statista.com/statistics>).

Qlobal sığorta sektoru ilə bağlı son araşdırmalar zamanı müxtəlif ölkələrdə keçirilən beynəlxalq konfrans və konqreslərdə tez-tez müzakirə olunan mövzu İslamda sığorta və ya təkafül sığortası ilə bağlıdır. Bu terminlər tez-tez bir-birini əvəz etsə də, onlar arasında aydın fərq var. Təkafül şəriət alimləri tərəfindən geniş şəkildə qəbul edilən İslam sığorta modelini təmsil edir.

Sığorta şirkətlərinin maliyyə vəziyyətinin tədqiqi bütün dünya üzrə sığortaçılar üçün digər vacib aspektdir. 1988-ci ildən başlayaraq bank sektoru müəyyən edilmiş

“Bazel I Standartları” əsasında fəaliyyət göstərir. Lakin bu meyarların qeyri-kafi olduğu müəyyən olunduğu üçün 2007-ci ildə “Bazel II Standartları” tətbiq edilib və tətbiq olunmağa başlanıb.

Bu inkişaf sığorta sənayesində müasir beynəlxalq prinsiplər və standartlara uyğunlaşmaq və İslam sığortası praktikaları və sığorta şirkətlərinin maliyyə sabitliyi kimi xüsusi mülahizələrə diqqət yetirmək üçün davam edən səyləri vurğulayır (“Sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2007).

Son illər sığorta sektoru Avropa İttifaqı daxilində bank sistemindəki transformasiyalar və qiymətli kağızlar bazarında qanunvericilik islahatları ilə yanaşı əhəmiyyətli dəyişikliklərə məruz qalmışdır. Bu dəyişikliklər sığortalıların maraqlarının qorunmasına yönəlmiş maliyyə sabitliyi sisteminin yaradılmasına səbəb olmuşdur. Maliyyə sabitliyi sistemi sığorta və təkrarsığorta şirkətlərinin aktivlərini qiymətləndirərək öhdəliklərini yerinə yetirmək imkanlarının qiymətləndirilməsinə diqqət yetirir. Onun əsas məqsədi xüsusilə çətin dövrlərdə bu şirkətlərin maliyyə sabitliyini və düzgün işləməsini təmin etməkdir.

Avropanın vahid sığorta bazarı fəaliyyət göstərdiyinə görə, bazarda sığorta sabitliyinin təmin edilməsi sığorta sektoru üçün mühüm məsələyə çevrilir. Buna cavab olaraq Avropa İttifaqında Solvency II layihəsi hazırlanır. Solvency II müasir riskə əsaslanan çərçivəni tətbiq etməklə sığorta sənayesinin sabitliyini tənzimləmək və gücləndirmək məqsədi daşıyır.

1970-ci ildən qüvvədə olan cari Ödəmə qabiliyyəti I çərçivəsi kapital tələblərinin hesablanması üçün sadələşdirilmiş modeldir. Bununla belə, onun bir sıra məhdudiyyətləri var, o cümlədən riskə qarşı həssaslığın olmaması, bütün risklərin lazımi səviyyədə əhatə olunmaması və inkişaf edən risklərin idarə edilməsi təcrübələrinə, yeni məhsullara və yaranan risklərə uyğunlaşa bilməmək. Bu çatışmazlıqlar Solvency II-nin inkişafını zəruri etdi.

Solvency II sələfinin çatışmazlıqlarını aradan qaldıran əsas xüsusiyyətləri təqdim edir. Bu xüsusiyyətlərə sığorta sektorunun əsas sahələrinə yönəlmiş qiymətləndirmə yanaşması, kapital tələblərinin müəyyən edilməsi üçün riskə əsaslanan metodologiya, İsveç modelinə əsaslanan standartlaşdırılmış idarəetmə və

investisiya qiymətləndirməsi, müxtəlif risk növlərinin və risklərin azaldılması üsullarının daxil edilməsi daxildir. çərçivə, risklərin idarə edilməsinə hərtərəfli yanaşma və Avropa İttifaqı bazarının ehtiyacları ilə uyğunlaşma.

Solvency II qlobal sığorta sənayesində diqqət çəkən mövzudur və sektorun dəyişən ehtiyaclarını ödəmək üçün inkişaf etdikcə müntəzəm diqqət və yeniləmələr almağa davam edir.

Solvency II-nin tətbiqi tənzimləyici çərçivənin başlanğıcını qeyd edən Müller hesabatına qədər izlənilə bilər. 1994-cü ildə Almaniyaya sığorta sənayesinin görkəmli nümayəndəsi Helmut Müllərin rəhbərlik etdiyi işçi qrupu dəyişən mənzərə fonunda mövcud sığorta sisteminin adekvatlığını qiymətləndirmək üçün yaradılmışdır. Qrup, mövcud qaydaların yenilənməsinin və bütün Avropa səviyyəsində vahidliyin təmin edilməsinin zəruri olduğu qənaətinə gəlib.

2001-ci ildə Avropa Komissiyası sığorta qaydalarını araşdırmaq üçün geniş tədqiqat layihəsinə start verdi. Böyük Britaniyanın Maliyyə Xidmətlərinin səlahiyyətli sığortaçısı Paul Sharmanın rəhbərliyi altında bu araşdırmaların aparılması üçün Avropa Komissiyası tərəfindən işçi qrupu yaradılıb. Qrup 1996-2001-ci illər arasında Avropa sığorta sektorunda baş vermiş 21 hadisəni araşdırıb və 2002-ci ildə hesabat dərc edib. Nəticələr diqqətəlayiq olub, qeyri-kafi investisiyalar, aşağı idarəetmə keyfiyyəti və uyğun olmayan risk qərarları kimi məsələləri işıqlandırır.

Solvency II ilk növbədə risklərin idarə edilməsinə yönəlib və üç sütun ətrafında qurulub. Birinci sütun, ilk növbədə aktuarilər tərəfindən nəzarət edilən hesablamalara aiddir. İkinci sütun risk menecerlərinin əhəmiyyətli rol oynadığı bu hesablamaları əhatə edən idarəetmə və struktura diqqət yetirir. Üçüncü sütun hesabatın verilməsini və hesablamaların və tətbiq olunan prosedurların açıqlanmasını əhatə edir, tez-tez şirkətlər daxilində maliyyə nəzarəti və hesabatlar verilir.

Solvency II-nin tətbiqi sığorta şirkətləri üçün müxtəlif öhdəliklər gətirəcək. Şirkətlərin nöqteyi-nəzərindən nəzərə çarpan təsirlərdən biri hesabat ehtiyacının artması olacaq. Ödəniş qabiliyyəti II-nin məqsədi kapital adekvatlığının

hesablanmasından kənara çıxır; o, həmçinin müvafiq idarəetmə strukturlarının yaradılmasını və bu strukturları maraqlı tərəflərə güclü şəkildə təqdim etməyi hədəfləyir.

Solvency II tətbiqinin sığorta qiymətlərində azalma gətirəcəyi gözlənilir. 2013-cü il yanvarın 1-dən etibarən bütün Avropa İttifaqı ölkələrində Solvency II qaydaları tətbiq olunacaq. Bu yeni sığorta rejiminə əsasən şirkətlərdən əlaqədar risklərə uyğun olaraq investisiyalarını gücləndirmələri tələb olunacaq. Avropa Birliyi ölkələri borc böhranından çıxmaq üçün bank investisiyalarının gücləndirilməsinə diqqət yetirdiyi halda, sığorta sektorunda risklərə qarşı investisiyaların gücləndirilməsinə də oxşar vurğu verilir. Bu yanaşma Avropa İttifaqında borc ödəmə qabiliyyətini və investisiya sabitliyini təmin etmək məqsədi daşıyır.

Maliyyə böhranının ikinci dalğası ərəfəsində Rusiya, Ukrayna və Türkiyə kimi ölkələrin sığorta şirkətləri Solvency II-nin müsbət tərəfləri ilə bağlı dərin araşdırmalar aparıb və bu sistemi tətbiq etmək niyyətindədirlər. Nəticədə onlar artıq sığorta şirkətlərində Daxili Nəzarət və Risk bölmələrinin yaradılmasına başlayıblar. Ödəniş qabiliyyəti II-yə doğru bu keçid onun sığorta sektorunun maliyyə sabitliyinin gücləndirilməsində faydalarının tanınmasını əks etdirir.

Mərkəzi və Şərqi Avropa üzrə Aktuar Direktoru Qobor Hanak 2012-ci ilin mayında Türkiyədə keçirilən “Sığorta sektorunun yeni marşrutu” beynəlxalq konfransındakı məruzəsində vurğulamışdır ki, Avropa İttifaqı tərəfindən Ödəniş qabiliyyəti II-yə keçid bütün sığorta sektoruna hərtərəfli təsir göstərəcəkdir. Sığorta sektoru. Avropanın aparıcı sığorta və təkrarsığorta şirkətlərinin qlobal filiallarına və bir-biri ilə əlaqəli əməliyyatlara malik olduğunu nəzərə alsaq, Solvency II-nin qəbulu sistemin maliyyə sabitliyini təmin etmək üçün vacib olur. Azərbaycan sığorta sektoru inkişaf edən iqtisadi cəhətdən güclü ölkə olduğundan Azərbaycanın bu layihəni mənimsəməsi məqsədəuyğundur.

Araşdırmalar göstərir ki, Azərbaycanın sığorta sektoru inkişaf etməkdə olan ölkələrdən geri qalır ki, bu da iqtisadi cəhətdən inkişaf edən ölkə üçün qənaətbəxş deyil. Odur ki, Azərbaycan sığorta sənayesində daha da artım və inkişafa təkan

vermək üçün tək-cə inkişaf etməkdə olan ölkələrə diqqət yetirməkdənsə, inkişaf etmiş ölkələrin sığorta sektorlarına müraciət etmək faydalı olardı.

Azərbaycanın sığorta sistemində innovasiya yönümlü inkişafın həyata keçirilməsi sığorta gəlirlərinin ölkənin ümumi daxili məhsulunda xüsusi çəkisini artırmaq və adambaşına düşən sığorta haqlarını artırmaq potensialına malikdir. Onlayn sığorta müqaviləsi müqavilələrini asanlaşdırmaq və sığorta haqları üçün rahat ödəniş üsullarını təmin etməklə rəqəmsal transformasiyanın tətbiqi bu məqsədə çatmaqda mühüm rol oynayacaqdır. Bundan əlavə, effektiv reklam kampaniyaları vasitəsilə həyat sığortası məhsullarının təşviqi məlumatlılığın artırılmasına kömək edə və fərdləri bu sığorta variantlarını nəzərdən keçirməyə təşviq edə bilər.

Azərbaycanda sığorta bazarının möhkəm tənzimlənməsini və nəzarətini təmin etmək üçün sığorta nəzarəti sisteminin gücləndirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Buna nail olmağın yollarından biri maliyyə və sığorta sektorlarında süni intellekt və maşın öyrənməsi kimi qabaqcıl texnologiyalardan istifadə etməkdir, adətən Kobit texnologiyaları adlandırılır. Bu texnologiyalar risklərin qiymətləndirilməsini, dələduzluğun aşkar edilməsini və müştəri xidmətlərini təkmilləşdirə bilər və nəticədə Azərbaycanda sığorta sənayesinin ümumi səmərəliliyini və effektivliyini artırır. Azərbaycan innovasiyaları qəbul etməklə və müvafiq texnoloji həlləri tətbiq etməklə daha dinamik və müştəri mərkəzli sığorta bazarı yarada, iqtisadi artımı təşviq edə və vətəndaşlarına daha çox maliyyə təhlükəsizliyi təmin edə bilər.

Kobit Technology məlumatların idarə edilməsi, məlumat analitikası və biznes kəşfiyyatı üçün həllər hazırlamaq və təmin etmək üzrə ixtisaslaşan proqram təminatı şirkətidir. Şirkət 2013-cü ildə təsis edilib və Yaponiyanın Tokio şəhərində yerləşir.

Kobit Technology tərəfindən təklif olunan əsas həllərdən biri təşkilatlara öz məlumatları ilə bağlı anlayışlar əldə etməyə kömək edən bulud əsaslı məlumat analitikası və vizuallaşdırma vasitəsi olan “Kobit platformasıdır”. Platforma istifadəçilərə müxtəlif mənbələrdən, o cümlədən veb-saytlar, mobil proqramlar, sosial media və digər onlayn kanallardan məlumatları toplamaq və təhlil etmək imkanı verir. İstifadəçilər məlumatlarını daha yaxşı başa düşmək və əsaslandırılmış

qərarlar qəbul etmək üçün fərdi tablolar, hesabatlar və vizualizasiyalar yarada bilirlər.

Kobit Technology həmçinin məlumat konsaltinqi, məlumat mühəndisliyi və məlumat elmi də daxil olmaqla bir sıra digər məlumatlarla bağlı xidmətlər təklif edir. Şirkətin ekspertlər komandası müştərilərə məlumatların toplanması və saxlanmasıdan tutmuş məlumatların təhlili və hesabatlarına qədər onların xüsusi ehtiyaclarına cavab verən məlumat həlləri layihələndirməyə və həyata keçirməyə kömək edir.

Kobit Texnologiyası təşkilatlara öz məlumatlarından daha yaxşı istifadə etməyə və biznesin böyüməsinə və uğuruna səbəb ola biləcək fikirlər əldə etməyə kömək etmək məqsədi daşıyır. Onun həlləri istifadəçi dostu və fərdiləşdirilə bilən olmaq üçün hazırlanmışdır ki, bu da təşkilatların dəyişən biznes ehtiyaclarına uyğunlaşmasına və sürətlə inkişaf edən rəqəmsal mənşərdə rəqabətdən öndə qalmasına imkan verir.

COBIT (İnformasiya və Əlaqədar Texnologiyalar üçün Nəzarət Məqsədləri) təşkilatlara öz biznes məqsədlərini İT məqsədləri və prosesləri ilə uyğunlaşdırmağa kömək edən İT idarəetməsi və idarə olunması üçün çərçivədir. COBIT global miqyasda təşkilatlara İT aktivlərini effektiv şəkildə idarə etmək, qaydalara və standartlara uyğunluğu təmin etmək və ümumi performansını artırmaqda kömək etmək üçün istifadə olunur.

Azərbaycanda COBIT texnologiyaları müxtəlif təşkilat və sektorlarda, o cümlədən dövlət qurumlarında, maliyyə institutlarında və telekommunikasiya şirkətlərində tətbiq edilib.

Ümumiyyətlə, COBIT texnologiyalarının Azərbaycanada tətbiqi təşkilatlara İT idarəetmə və idarəetmə təcrübələrini təkmilləşdirməyə, səmərəliliyi və effektivliyi artırmağa, qaydalara və standartlara uyğunluğu təmin etməyə kömək edib.

II FƏSİL. AZƏRBAYCANDA QEYRİ-HƏYAT SİĞORTA FƏALİYYƏTİNİN MÖVCUD VƏZİYYƏTİNİN TƏHLİLİ VƏ QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

2.1. Azərbaycan qeyri-həyat sığorta fəaliyyətində qanunvericilik bazasının təhlili

Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası fəaliyyəti “Sığorta fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2011-ci il 16 dekabr tarixində qəbul edilmiş və 2012-ci il martın 1-dən qüvvəyə minmiş Qanunu (Qanun) ilə tənzimlənir. Qanunun məqsədi sığorta fəaliyyətindən irəli gələn hüquq münasibətlərini tənzimləmək, sığortalıların, sığorta vasitəçilərinin, sığortaçıların hüquq və mənafələrinin müdafiəsini təmin etmək, sığorta bazarının inkişafı üçün hüquqi baza yaratmaq.

Qanuna əsasən, Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinə aşağıdakı sığorta növləri daxildir:

- Binalar, maşınlar, avadanlıqlar və nəqliyyat vasitələri kimi əmlakın zədələnməsini və ya itkisini əhatə edən əmlak sığortası;
- Sığortalının üçüncü şəxslər qarşısında sığortalının və ya onların əmlakının vurduğu zərər və ya itkiyə görə məsuliyyətini əhatə edən məsuliyyət sığortası;
- Fərdi sığorta, qəza, xəstəlik, əlillik və ölüm kimi şəxslərin həyatı və sağlamlığı ilə bağlı riskləri əhatə edir.

Qanun sığorta şirkətlərinin yaradılması və fəaliyyəti ilə bağlı tələbləri, o cümlədən ölkədə sığorta fəaliyyətini tənzimləmək və nəzarət etmək üçün məsul olan Azərbaycanın Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasından (MBNP) lisenziyanın alınması şərtlərini müəyyən edir. Sığorta şirkətləri sığorta fəaliyyətinin növündən asılı olaraq dəyişən minimum nizamnamə kapitalına malik olmalı, Qanunla müəyyən edilmiş ödəmə qabiliyyəti və maliyyə sabitliyi tələblərinə əməl etməlidir.

Azərbaycanda “Sığorta fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu və ona tabe olan normativ hüquqi aktlarla yanaşı, Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinə mühüm təsir göstərən digər qanunvericilik aktları da mövcuddur.

Belə aktlardan biri də sığortaçı ilə sığortalı, habelə sığortaçı ilə üçüncü şəxslər arasında hüquqi münasibətləri tənzimləyən Azərbaycanın Mülki Məcəlləsidir. Mülki Məcəllə sığorta hüququnun ümumi prinsiplərini, o cümlədən sığorta müqavilələrinin etibarlılığına dair tələbləri, sığortaçının və sığortalının öhdəliklərini, kompensasiyanın məbləğinin müəyyən edilməsi qaydalarını müəyyən edir.

Digər mühüm akt sığorta fəaliyyətinin vergiyə cəlb edilməsini tənzimləyən Azərbaycanın Vergi Məcəlləsidir. Vergi Məcəlləsi sığorta haqlarının hesablanması və ödənilməsi qaydalarını müəyyən edir və sığorta şirkətlərinə tətbiq edilən vergi dərəcələrini müəyyən edir.

“İcbari sığortalar haqqında” Qanunun Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinə də böyük təsiri var. Bu qanun müəyyən sığorta növlərinin, məsələn, avtonəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin sığortası, memar və mühəndislərin peşə məsuliyyətinin sığortası, təhlükəli obyektlərin sahiblərinin məsuliyyətinin sığortası kimi sığortanın icbari olmasını tələb edir. “İcbari sığortalar haqqında” Qanun icbari sığorta polislərinin verilməsinə dair tələbləri, sığorta təminatının məbləğlərini, iddiaların verilməsi və ödənilməsi qaydalarını müəyyən edir.

“Rəqabət haqqında” Qanun Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinə də şamil edilir. Bu qanun qiymətlərin müəyyən edilməsi, bazarın bölüşdürülməsi və hakim mövqedən sui-istifadə kimi rəqabətə zidd praktikaları qadağan edir və birləşmələrə nəzarət və haqsız rəqabətin tənzimlənməsi qaydalarını müəyyən edir.

Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası fəaliyyəti təkcə “Sığorta fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununu deyil, həm də sığortanın müxtəlif aspektlərini tənzimləyən müxtəlif tabeli normativ hüquqi aktları və digər qanunvericilik aktlarını özündə birləşdirən mürəkkəb və əhatəli qanunvericilik bazasına tabedir. vergi, icbari sığorta, rəqabət və mülki hüquq kimi fəaliyyətlər.

Qanun həmçinin sığorta şirkətlərindən özlərini böyük və gözlənilməz itkilərdən qorumaq üçün təkrarsığorta tədbirlərinin olmasını tələb edir.

Qanunvericilik bazasının əsas funksiyalarından biri sığortaçıların təhlükəsiz və sabit mühitdə fəaliyyət göstərməsini təmin etmək, sığortalıların müdafiəsini təmin etmək və sektorda rəqabəti və innovasiyaları təşviq etməkdir.

Məsələn, “Sığorta fəaliyyəti haqqında” Qanun Azərbaycanda fəaliyyət göstərən sığortaçılar üçün qayda və tələbləri, o cümlədən təklif oluna biləcək sığorta növlərini, sığortaçılar üçün minimum kapital tələblərini, sığorta lisenziyasının alınması və saxlanması prosedurlarını müəyyən edir.

Bununla belə, Azərbaycanda qanunvericilik bazası, xüsusən də sektorun tənzimlənməsi və nəzarəti səviyyəsi ilə bağlı tənqidlər olub. Bəzi şərhçilər tənzimləyici bazanın qeyri-həyat sığortası sektorunun sabitliyini və etibarlılığını təmin etmək üçün kifayət qədər güclü olmadığını və mövcud qaydaların icrasının zəif olduğunu irəli sürürlər.

Azərbaycanda qanunvericilik bazası qeyri-həyat sığortası sektoru üçün möhkəm zəmin yaratsa da, tənzimləmə və nəzarət baxımından təkmilləşdirmə üçün imkanlar mövcuddur. Sektor böyüməyə və təkamülə davam etdikcə, siyasətçilər üçün sektorun sabitliyini və etibarlılığını təmin etmək inkişafı izləməyə və qanunvericilik bazasını zəruri hallarda uyğunlaşdırmağa davam etmələri vacib olacaq.

Azərbaycanda İcbari Sığorta Bürosu sığorta sektorunun, xüsusən də icbari sığorta ilə bağlı tənzimlənməsində mühüm rol oynayır. İSB 29 noyabr 2011-ci il tarixdə “İcbari sığortalar haqqında” Qanunun tələblərinə uyğun olaraq yaradılmışdır. Onun əsas məqsədi sığortalanmış sığortaolunanların və sığorta haqlarının inkişafını təmin etməklə yanaşı, zərər çəkmiş şəxslərin, habelə üçüncü şəxslərin maraqlarını qorumaqdır. icbari sığorta sisteminin sabitliyi.

Bu məqsədlərə nail olmaq üçün İSB qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş müxtəlif funksiyaları yerinə yetirir. İSB-nin bəzi əsas funksiyalarına aşağıdakılar daxil ola bilər:

- İSB Azərbaycanda fəaliyyət göstərən sığorta şirkətləri tərəfindən icbari sığorta polislərinin həyata keçirilməsini tənzimləyir və ona nəzarət edir. O,

sığortaçıların icbari sığorta ilə bağlı müəyyən edilmiş qaydalara, standartlara və prosedurlara əməl etmələrini təmin edir.

- ISB lisenziyaların verilməsinə və icbari sığorta məhsulları təklif edən sığorta şirkətlərinin qeydiyyatına cavabdeh ola bilər. Sığortaçılara bu sahədə fəaliyyət göstərmək üçün lazımi icazə almaq üçün tələblər və meyarlar müəyyən edir.

- ISB icbari sığorta hallarında iştirak edən sığortalıların və zərərçəkmiş şəxslərin maraqlarını qoruyur. O, icbari sığorta polisləri ilə bağlı şikayətlərə, mübahisələrə və iddialara baxılması üçün mexanizmlər yarada bilər. Bu funksiya ədalətli rəftarın təmin edilməsinə və sığortalıların üzləşdiyi problemlərin vaxtında həllinə kömək edir.

- ISB icbari sığorta ilə əhatə olunan zərərə məruz qalmış zərərçəkmiş şəxslərə və ya sığortalılara kompensasiya ödənişlərini asanlaşdırmaq üçün risk hovuzları və ya fondları yarada və idarə edə bilər. Bu vəsaitlər sığortaçıların öz öhdəliklərini yerinə yetirə bilmədiyi hallarda kompensasiyaların vaxtında və adekvat ödənilməsinə təmin etmək üçün istifadə oluna bilər.

- ISB icbari sığorta və onun üstünlükləri haqqında ictimaiyyət arasında məlumatlılığın artırılması üçün təşəbbüslər həyata keçirə bilər. O, maarifləndirici kampaniyalar apara, məlumat yaya və fərdlərə, biznes qurumlarına və digər maraqlı tərəflərə onların icbari sığorta qanunları üzrə hüquq və öhdəlikləri ilə bağlı təlimat verə bilər.

İcbari Sığorta Bürosunun bu funksiyaları Azərbaycanda icbari sığorta sisteminin səmərəli tənzimlənməsinə və inkişafına töhfə verməklə, son nəticədə sığorta sektorunun dayanıqlığını təmin etməklə sığorta olunan fiziki şəxslərin və üçüncü şəxslərin maraqlarını qorumaq məqsədi daşıyır.

Azərbaycan Sığortaçılar Assosiasiyası (ASA) Azərbaycanda sığorta sektorunun tənzimlənməsində və inkişafında mühüm rol oynayır. ASA öz üzvləri arasında könüllülük və hüquqi bərabərlik prinsipləri əsasında fəaliyyət göstərən qeyri-hökumət təşkilatıdır. O, hazırda ölkədə fəaliyyət göstərən sığorta şirkətlərini, təkrarsığorta şirkəti və sığorta vasitəçilərini birləşdirir.

Azərbaycan Sığorta Şirkətləri Assosiasiyasının (ASA) əsas məqsədi Azərbaycanın sığorta bazarında fəaliyyət göstərən sığorta və təkrarsığorta şirkətlərinin, sığorta vasitəçilərinin və digər müvafiq hüquqi şəxslərin irəliləyişinə dəstək verməkdir. ASA bu qurumların sosial-iqtisadi mövqeyini yüksəltməyə və məlumat mübadiləsi və əməkdaşlıq üçün əməkdaşlıq mühitini inkişaf etdirməklə onların böyüməsini asanlaşdırmağa həsr edilmişdir. Məqsədlərini yerinə yetirmək üçün ASA müxtəlif vəzifələri yerinə yetirir, o cümlədən:

- ASA sığorta və təkrarsığorta şirkətləri, sığorta vasitəçiləri və digər müvafiq qurumlar daxil olmaqla, üzvləri üçün inkişaf proqramlarını hazırlayır və həyata keçirir. Bu proqramlar onların əməliyyat səmərəliliyini, bazar rəqabət qabiliyyətini və ümumi artımı artırmaq məqsədi daşıyır.

- ASA sığorta sektorunda elmi biliklərin yayılmasını təşviq edir. Sığorta prinsipləri, təcrübələri və innovasiyaları üzrə texniki təcrübə və anlayışı artırmaq üçün üzvləri arasında araşdırma, araşdırma və bilik mübadiləsini təşviq edir.

- ASA müvafiq maraqlı tərəflərlə, o cümlədən hökumət orqanları, tənzimləyici orqanlar və digər sənaye assosiasiyaları ilə müzakirələrdə və danışıqlarda üzvlərinin maraqlarını təmsil edir. O, kollektiv fəaliyyət üçün platforma rolunu oynayır, üzvlərə ümumi maraq doğuran məsələlərdə əməkdaşlıq etməyə və sığorta sektorunda əlverişli şərtlər və siyasətləri müdafiə etməyə imkan verir.

- ASA üzvlərinin peşəkar bacarıq və biliklərini artırmaq üçün təlim proqramları, seminarlar, seminarlar və konfranslar təşkil edir. Bu təşəbbüslər sığorta mütəxəssislərinin davamlı peşəkar inkişafına töhfə verir və sektorun insan kapitalının artımını dəstəkləyir.

- ASA öz üzvləri arasında məlumat, məlumat və ən yaxşı təcrübələrin mübadiləsini asanlaşdırır. O, sənaye anlayışlarını, bazar tendensiyalarını və tənzimləmə yeniləmələrini bölüşmək üçün mərkəz rolunu oynayır, bilik mübadiləsini və əməkdaşlığı təşviq edən əməkdaşlıq mühitini təşviq edir.

Bu vəzifələr vasitəsilə Azərbaycan Sığortaçılar Assosiasiyası (ASA) Azərbaycanda sığorta sektorunun inkişafına və tərəqqisinə fəal töhfə verir,

üzlərinin böyüməsini dəstəkləyir və bütövlükdə sənaye üçün əlverişli mühitin yaradılmasına kömək edir.

Azərbaycan Respublikasında sığorta sistemi bir sıra qanunlar, o cümlədən sığorta fəaliyyəti haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 50-ci fəslə (Sığorta) ilə tənzimlənir. Bu qanunlar sığortaçı kimi fəaliyyət göstərməyin şərtlərini və tələblərini müəyyən edir, sığorta müqavilələrinin bağlanması və icrasını tənzimləyir, sığortaçıların və sığorta olunanların hüquq və vəzifələrini müəyyən edir.

Bundan əlavə, icbari sığorta haqqında qanunla əldə edilməli olan sığorta növlərini, məsələn, icbari sosial sığorta, tibbi sığorta, əmanətlərin sığortasını müəyyən edir. Bu icbari sığorta qanunları müvafiq qanunvericiliklə müəyyən edilmiş sığorta tələblərinə və standartlarına riayət olunmasını təmin etmək üçün əlavə tənzimləmə və nəzarəti təmin edir.

Bütövlükdə, Azərbaycan Respublikasında sığorta sistemi sığorta bazarının sabitliyini və bütövlüyünü təşviq etmək, sığortalıların hüquqlarını qorumaq və qüvvədə olan qanunvericilik tələblərinə əməl olunmasını təmin etmək üçün hərtərəfli tənzimləmə və nəzarətə məruz qalır.

2.2. Azərbaycanda sığorta sektorunda qeyri-həyat sığorta fəaliyyətinin mövcud vəziyyəti

Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası son illər davamlı olaraq inkişaf edir və bu sektor ölkənin maliyyə sektoruna əhəmiyyətli töhfə verir. Azərbaycan Mərkəzi Bankının əldə etdiyi ən son məlumatlara əsasən, Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası sektoru COVID-19 pandemiyasının yaratdığı problemlərə baxmayaraq, 2021-ci ildə artım nümayiş etdirməkdə davam edib. 2021-ci ildə qeyri-həyat sığortası sektorunda yazılan ümumi sığorta haqları 450,2 milyon manat (təxminən 264 milyon ABŞ dolları) təşkil edib ki, bu da əvvəlki illə müqayisədə 16,8% artım deməkdir.

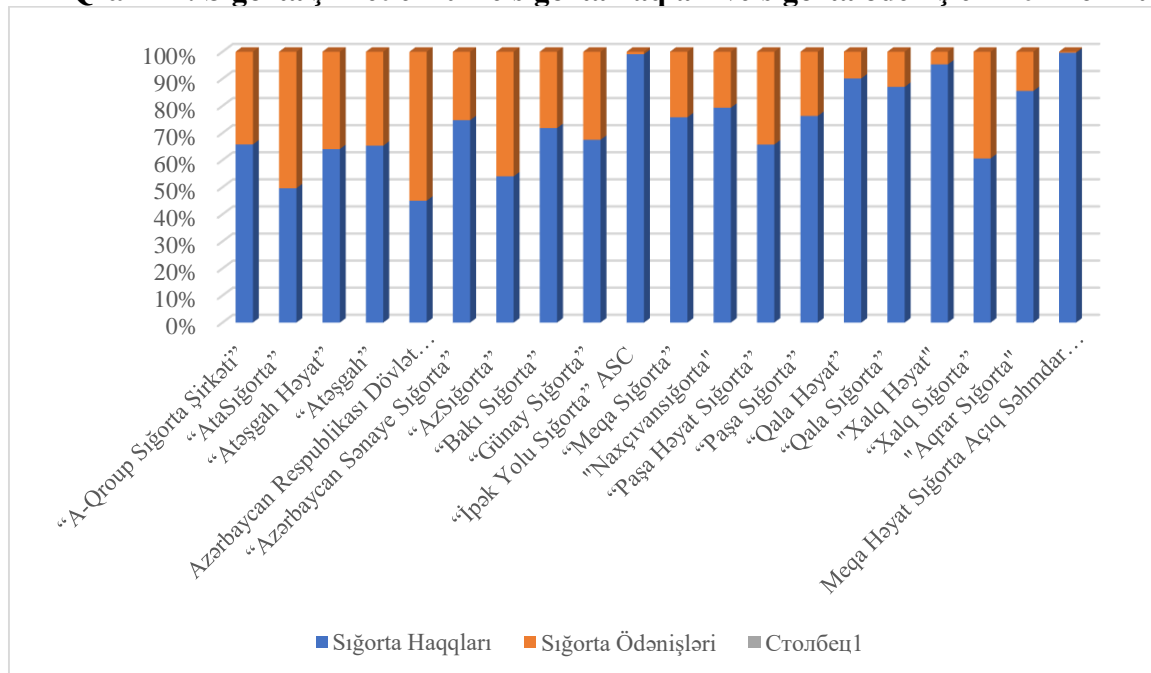
Azərbaycanda avtomobil sığortasının üstünlük təşkil etməsini ölkədə avtomobil sığortasının məcburi tələbi ilə əlaqələndirmək olar. Qanunla bütün sürücülər avtonəqliyyat vasitəsinin qəzası zamanı xəsarət ala və ya əmlaklarına

ziyan vura biləcək üçüncü şəxslərin sığortasını təmin edən avtonəqliyyat vasitəsi sahiblərinin məsuliyyət sığortasına malik olmalıdırlar. Nəticədə avtomobil sığortasına tələbat yüksəkdir, bu sektorda artıma təkan verir və ümumi mükafat gəlirlərinin əhəmiyyətli hissəsini təşkil edir.

Bununla belə, sığortaçılar üçün sektorun uzunmüddətli dayanıqlığını təmin etmək avtomobil sığortasından kənarında öz məhsul təkliflərini diversifikasiya etmək vacibdir. Bu, vahid sığorta növünün üstünlüyü ilə bağlı risklərin azaldılmasına və tənzimləmələrdə və ya iqtisadi şəraitdə dəyişikliklər kimi xarici amillərin sektora təsirini azaltmağa kömək edə bilər. Beləliklə, sığortaçıların müştərilərin inkişaf edən ehtiyaclarını daha yaxşı ödəmək və sığortasının uzunmüddətli həyat qabiliyyətini təmin etmək üçün əmlak sığortası, sağlamlıq sığortası və səyahət sığortası kimi digər qeyri-həyat sığorta növlərini inkişaf etdirməyə artan ehtiyac var.

Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası sektorunun üzləşdiyi əsas problemlərdən biri mükafatlara və gəlirliliyə təzyiç göstərən yüksək rəqabət səviyyəsidir. Bu, sığortaçılar arasında qiymət müharibəsinə gətirib çıxardı, bir çox şirkət müştəriləri cəlb etmək üçün daha aşağı mükafatlar təklif etdi, nəticədə sektor üçün mənfəət marjası azaldı.

Qrafik 1: Sığorta şirkətləri üzrə sığorta haqları və sığorta ödənişləri 2022-ci il üzrə

Mənbə: <https://www.cbar.az/page-189/insurance>, materiallar əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

2022-ci ildə Azərbaycanda müxtəlif sığorta şirkətləri üçün sığorta haqları və ödənişlərin statistikasını qrafik 1-də verilmişdi. 2022-ci ildə bütün şirkətlər tərəfindən yığılmış sığorta haqları 970 823, bütün şirkətlər tərəfindən toplam sığorta ödənişləri isə 433 202 olub.

Qrafik 1-də 2017-2022-ci illər üzrə sığorta şirkətləri tərəfindən sığorta haqları və sığorta ödənişləri əks olunub. Məlumatlara sığortaçının adı, sığorta haqqının və sığorta ödənişinin ayı və ili daxildir. Cədvəldəki məlumatlara hər bir sığortaçı üzrə sığorta haqları və sığorta ödənişləri ay və il üzrə bölünür. Sığorta haqları və ödənişlər Azərbaycan manatı (AZN) ilə göstərilir.

Xarici təsisçilərin və səhmdarların sığortaçıların kapitalında iştirakının məhdudlaşdırılması, çox güman ki, sığorta bazarının yerli qurumların nəzarətində qalmasını və yerli maraqlı tərəflərin maraqlarının qorunmasını təmin etmək məqsədi daşıyır. Bununla belə, qanun müəyyən xarici qurumların, məsələn, Azərbaycan Respublikasının üzv olduğu beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının və qanunun tələblərinə cavab verən xarici sığortaçıların iştirakına icazə verir. Bu müddəə belə investisiyalar üzərində tənzimləyici nəzarəti saxlamaqla Azərbaycanın sığorta bazarında xarici investisiyaların təşviqinə kömək edə bilər.

Cədvəl 1-də 2022-ci il üçün Azərbaycanda müxtəlif sığorta şirkətləri üzrə sığorta haqları və ödənişlər haqqında məlumat verilir. Cədvəldə birinci sütunda sığorta şirkətlərinin adları, ikinci və üçüncü sütunlarda müvafiq olaraq 2022-ci ilin yanvar-dekabr ayları üçün sığorta haqları və sığorta ödənişləri göstərilir.

Cədvəldə ən yüksək sığorta haqqı və ödənişlərə malik sığorta şirkəti 413 298 yığım və 215 366 ödənişlə "Paşa Həyat Sığorta" Açıq Səhmdar Cəmiyyətidir. Sığorta haqları və ödənişləri ən aşağı olan şirkət 2404 sığorta haqqı və 9 ödənişlə "Meqa Həyat Sığorta Açıq Səhmdar Cəmiyyəti"dir. Ümumilikdə cədvəldə sadalanan bütün şirkətlər üzrə ümumi sığorta haqları 970 823, bu şirkətlər tərəfindən 2022-ci ildə həyata keçirilən sığorta ödənişləri isə 433 202 olub.

Cədvəl 1: Sığorta şirkətləri üzrə sığorta haqları və sığorta ödənişləri 2022-ci il üzrə

Sığortaçının adı	yanvar-dekabr	
	Sığorta Haqları	Sığorta Ödənişləri
“A-Qroup Sığorta Şirkəti” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	24 628	12 827
“AtaSığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	5 312	5 395
“Atəşgah Həyat” Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	53 466	29 993
“Atəşgah” Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	29 761	15 808
Azərbaycan Respublikası Dövlət Sığorta Kommersiya Şirkəti	16 433	20 088
“Azərbaycan Sənaye Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	14 464	4 893
“AzSığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	11 081	9 438
“Bakı Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	6 344	2 491
“Günay Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	7 936	3 823
“İpək Yolu Sığorta” ASC	20 520	184
“Meqa Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	21 129	6 749
"Naxçıvansığorta" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	2 333	607
“Paşa Həyat Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	413 298	215 366
“Paşa Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	215 132	66 907
“Qala Həyat” Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	21 242	2 326
“Qala Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	40 355	6 023
"Xalq Həyat" Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	8 574	420
“Xalq Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	42 274	27 466
"Aqrar Sığorta" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	14 136	2 390
Meqa Həyat Sığorta Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	2 404	9
YEKUN	970 823	433 202

Mənbə: <https://www.cbar.az/page-189/insurance>, materiallar əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

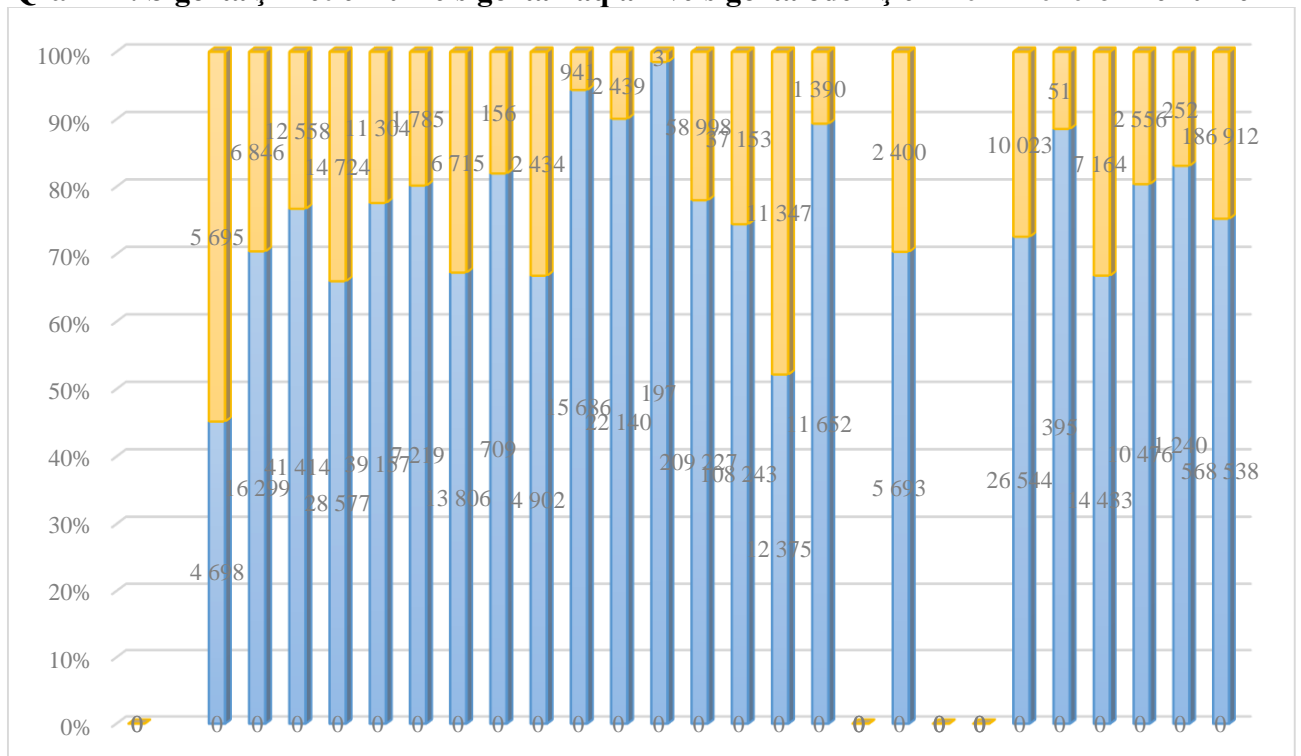
“Sığorta fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən sığorta agentləri sığorta müqavilələrinin bağlanması, davam etdirilməsində və ya uzadılmasında sığortaçı ilə sığortalı arasında vasitəçi kimi çıxış edən fiziki və ya hüquqi şəxsdir. Sığorta agentləri sığortaçının adından və sığortaçının onlara verdiyi səlahiyyətlər çərçivəsində danışıqlar aparır. Sığorta agentləri bir neçə sığortaçını təmsil edə və potensial sığortalılara öz sığorta məhsullarını təklif edə bilər (Cədvəl 2, Əlavələr 1).

Cədvəl 2017-ci ilin yanvarından 2020-ci ilin dekabrına qədər müxtəlif dövrlər üçün şirkətlərin adları üçün sütunlar və sətirlərlə Azərbaycanda sığorta şirkətləri ilə bağlı məlumatları göstərir.

Həm qazanılan sığorta haqları, həm də ödənilən sığorta haqlarına görə ən böyük sığorta şirkətləri “Atəşgah Həyat”, “Azərbaycan Respublikası Dövlət Sığorta Kommersiya Şirkəti” və “Paşa Həyat Sığorta”dır.

“Bakı Sığorta” və “Naxçıvansığorta” kimi bəzi şirkətlər üçün qazanılan sığorta haqları və ödənilən iddialar cədvəldəki digər şirkətlərlə müqayisədə nisbətən azdır.

Qrafik 2: Sığorta şirkətləri üzrə sığorta haqları və sığorta ödənişləri 2017-2020-ci illər üzrə

Mənbə: <https://www.cbar.az/page-189/insurance>, məlumatlarına əsasən tərtib edilmişdir.

Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası sektoru son illər durmadan inkişaf edir. Azərbaycan Maliyyə Nazirliyi yanında Dövlət Sığorta Nəzarəti Xidmətinin məlumatına görə, 2021-ci ildə qeyri-həyat sığortası sektoru ümumi sığorta bazarının 68%-ni təşkil edib və qeyri həyat sığortasındakı artım 2021-ci ildə əvvəlki illə müqayisədə 15% artmışdır.

Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası sektorunun əsas oyunçularından bəzilərinə Atəşgah Sığorta, PAŞA Sığorta, AzSığorta və Qala Sığorta daxildir. Bu şirkətlər

avtomobil sığortası, əmlak sığortası, məsuliyyət sığortası, səyahət sığortası və digər sığorta növləri də daxil olmaqla geniş çeşiddə sığorta məhsulları təklif edir.

“Atəşgah Sığorta” Azərbaycanda həm fiziki şəxslər, həm də biznes üçün geniş çeşiddə məhsul və xidmətlər təqdim edən ən qədim və köklü sığorta şirkətlərindən biridir. PAŞA Sığorta, əmlak və bədbəxt hadisələrdən sığorta, eləcə də qeyri-həyat sığortasının digər növlərinə güclü diqqət yetirməklə sektorun digər əsas oyunçusudur.

AzSığorta avtomobil, əmlak, məsuliyyət və səyahət sığortası daxil olmaqla geniş sığorta məhsulları portfelinə malik Azərbaycanın ən böyük sığorta şirkətlərindən biridir. Gala Sığorta, əmlak, avtomobil və məsuliyyət sığortasına diqqət yetirməklə sektorun digər əsas oyunçusudur.

Bu şirkətlər Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası sektorunda fəaliyyət göstərən digər şirkətlərlə birlikdə fərdlərin və müəssisələrin qəzalar, oğurluqlar və ya təbii fəlakətlər kimi gözlənilməz hadisələrlə bağlı maliyyə risklərindən qorunmasında mühüm rol oynayır. Onlar həmçinin fərdlər və bizneslər üçün təhlükəsizlik şəbəkəsi təmin etməklə iqtisadiyyatın ümumi sabitliyinə töhfə verir, onlara risk götürməyə və öz gələcəklərinə daha inamla sərmayə qoymağa imkan verir.

COVID-19 pandemiyası qlobal miqyasda olduğu kimi, Azərbaycanda da qeyri-həyat sığortası sektoruna mühüm təsir göstərmişdir. Sığortaçılar pandemiyanın yaratdığı yeni risklərə və problemlərə, məsələn, sağlamlıq və biznesin dayandırılması iddialarının artması, səyahət qaydalarında dəyişikliklər və yeni tənzimləyici tələblərə uyğunlaşmalı olublar.

Azərbaycanda pandemiya fiziki şəxslərin COVID-19 və digər xəstəliklərlə bağlı müalicəyə müraciət etməsi ilə əlaqədar tibbi sığorta iddialarının artmasına səbəb olub. Pandemiya həmçinin biznesin dayandırılması iddialarının artmasına səbəb oldu, çünki bir çox müəssisə kilidləmə və digər məhdudiyyətlər səbəbindən əməliyyatlarını bağlamaq və ya azaltmaq məcburiyyətində qalıb. Bu iddialar sığortaçıların maliyyə ehtiyatlarına təzyiq göstərmiş və onları risklərin idarə edilməsi strategiyalarını yenidən nəzərdən keçirməyə məcbur etmişdir.

Üstəlik, pandemiya səyahət tərzində də dəyişikliklərə səbəb oldu, bir çox insanlar məhdudiyətlər və sağlamlıq problemləri səbəbindən səyahət planlarını təxirə saldı və ya ləğv etdi. Bu, səyahət sığortası sektoruna təsir edərək, səyahət sığortası məhsullarına tələbatın azalmasına səbəb olub.

Bu problemləri həll etmək üçün sığortaçılar pandemiya zamanı müştərilərin ehtiyaclarını daha yaxşı ödəmək üçün məhsul və xidmətlərini uyğunlaşdırmalı olublar. Məsələn, Azərbaycanda bəzi sığortaçılar COVID-19 müalicəsi və bununla bağlı xərcləri əhatə edən yeni tibbi sığorta məhsulları təqdim ediblər. Sığortaçılar həmçinin riskləri idarə etmək və maliyyə sabitliyini qorumaq üçün anderrayting meyarlarının yenidən qiymətləndirilməsi, mükafatların artırılması və risklərin idarə edilməsi proseslərinin gücləndirilməsi kimi yeni tədbirlər tətbiq etməli olublar.

COVID-19 pandemiyası qeyri-həyat sığortası sektorunda risklərin idarə edilməsi və hazırlığın vacibliyini vurğuladı. O, həmçinin sığortaçıların dəyişən bazar şəraitinə, müştəri ehtiyaclarına və tənzimləyici tələblərə uyğunlaşmaq və cavabdeh olmaq ehtiyacını vurğulamışdır. Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası sektoru davamlılığını qoruyub və sığorta şirkətləri müştərilərə öz xidmətlərini təklif etməyə davam ediblər.

Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası sektoru, digər ölkələr kimi, təbii fəlakətlər, siyasi qeyri-sabitlik və iqtisadi tənəzzül kimi xarici şoklara qarşı həssasdır. Bu hadisələr sığortaçıların maliyyə sabitliyinə və onların sığortalılar qarşısında öhdəliklərini yerinə yetirmək qabiliyyətinə əhəmiyyətli təsir göstərə bilər.

Xarici şoklarla bağlı riskləri azaltmaq üçün Azərbaycanda sığortaçılar bu cür hadisələrə tez və effektiv reaksiya verməyə imkan verən möhkəm risklərin idarə edilməsi sistemlərinə malik olmalıdırlar. Bura adekvat maliyyə ehtiyatlarının olması, onların portfellerinin diversifikasiyası və müxtəlif ssenarilər üçün fəvqəladə hallar planlarının hazırlanması daxildir.

Sığortaçılar xarici şoklara koordinasiyalı reaksiya hazırlamaq üçün tənzimləyicilər və digər maraqlı tərəflərlə sıx əməkdaşlıq etməlidirlər. Bu, böhran dövründə sığortaçıları və sığortalıları dəstəkləmək üçün yeni qaydalar və ya

siyasətlərin tətbiqini, habelə təsirə məruz qalan şəxslərə və bizneslərə dəstək və yardım göstərməyi əhatə edə bilər.

Azərbaycanda sığortaçıların xarici şokları idarə etmək bacarığı qeyri-həyat sığortası sektorunun sabitliyini qorumaq və sığortalıları müxtəlif risklərdən qorumaq üçün vacibdir.

Cədvəl 3: Azərbaycanda sığorta sektorunda qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinin mövcud vəziyyətinin SWOT təhlili

Güclü tərəflər	Zəif cəhətləri
Güclü artım: Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası sektoru 2021-ci ildə ümumi yazılı sığorta haqlarının 15% artması ilə davamlı olaraq inkişaf edir.	Məhdud məlumatlılıq: Azərbaycanda bir çox insanlar qeyri-həyat sığortasının faydalarından xəbərsizdirlər və ya bunu prioritet hesab etmirlər ki, bu da sektorun inkişaf potensialını məhdudlaşdırır.
Qurulmuş oyunçular: Azərbaycanda güclü bazarda iştiraka və müştəri bazasına malik "Atəşgah Sığorta" və "PAŞA Sığorta" kimi bir neçə köklü qeyri-həyat sığortası şirkətləri mövcuddur.	Aşağı sığorta penetrasiyası: Qeyri-həyat sığortası sektorunun böyüməsinə baxmayaraq, Azərbaycanda sığortanın nüfuzu nisbətən aşağı olaraq qalır və bir çox insanlar hələ də sığortasızdır.
Çoxşaxəli məhsul təklifləri: Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası şirkətləri avtomobil sığortası, əmlak sığortası, məsuliyyət sığortası, səyahət sığortası və digər sığorta növləri daxil olmaqla geniş çeşiddə sığorta məhsulları təklif edir.	Məhdud paylama kanalları: Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası şirkətləri paylanma üçün agentlərə və brokerlərə çox etibar edirlər ki, bu da onların əhatə dairəsini məhdudlaşdırır və xərcləri artırır.
Tənzimləyici dəstək: Azərbaycan hökuməti sığorta sektorunu dəstəkləmək üçün bir sıra islahatlar həyata keçirmişdir, məsələn, avtonəqliyyat vasitələri üçün üçüncü şəxslərin məsuliyyətinin icbari sığortasının tətbiqi.	
İmkanlar	Təhdidlər
Artan tələb: Azərbaycan iqtisadiyyatı inkişaf etməyə davam etdikcə və gəlirlər artdıqca, qeyri-həyat sığortası məhsullarına tələbin artması ehtimalı var.	Güclü rəqabət: Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası sektoru yüksək rəqabətli və bir çox oyunçu bazar payı uğrunda mübarizə aparır.
Yeni məhsul imkanları: Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası şirkətləri müştərilərin kiber sığorta və iqlimlə bağlı sığorta kimi inkişaf edən ehtiyaclarını ödəmək üçün yeni məhsullar hazırlamaq imkanına malikdir.	İqtisadi dəyişkənlik: İqtisadi qeyri-sabitlik və qeyri-sabitlik qeyri-həyat sığortası məhsullarına tələbata təsir edə bilər və sığorta şirkətləri üçün riskləri artırır.
Onlayn paylama: Azərbaycanda texnologiya və internetdən istifadənin artması ilə qeyri-həyat sığortası şirkətləri onlayn platformalar vasitəsilə paylama kanallarını genişləndirmək imkanı əldə edirlər.	Yaranan risklər: İqlim dəyişikliyi və kibertəhlükələr kimi yeni və yaranan risklər qeyri-həyat sığortası şirkətləri üçün problemlər yarada və onların itkilərə məruz qalmasını artırır.

Mənbə: Ataşov B. 2016, s.37, məlumatlarına əsasən tərtib edilmişdir.

Güclü risklərin idarə edilməsi sistemlərini inkişaf etdirməklə və tənzimləyicilər və digər maraqlı tərəflərlə sıx əməkdaşlıq etməklə sığortaçılar xarici şoklara cavab verməyə və sektorun uzunmüddətli davamlılığını qorumağa yaxşı hazır olduqlarını təmin edə bilirlər.

Xülasə, Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası sektorunun bir sıra güclü tərəfləri var, o cümlədən güclü inkişaf və formalaşmış oyunçular, eyni zamanda məhdud məlumatlılıq və sığortanın aşağı nüfuzu kimi problemlərlə üzləşirlər. Bununla belə, yeni məhsulların hazırlanması və paylama kanallarının genişləndirilməsi kimi inkişaf imkanları da mövcuddur, eyni zamanda potensial təhlükələr arasında sıx rəqabət və yaranan risklər var.

Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası fəaliyyəti ilə bağlı qanunvericiliyin təhlili adətən ölkədə qeyri-həyat sığortası fəaliyyətini tənzimləyən hüquqi bazanın nəzərdən keçirilməsini nəzərdə tutur. Bura sığorta şirkətlərinin lisenziyalaşdırılması və fəaliyyətini tənzimləyən müvafiq qanunların, qaydaların və digər hüquqi sənədlərin, təklif oluna bilən qeyri-həyat sığortası məhsullarının növlərinin, qeyri-həyat sığortasının qiymətlərinin müəyyən edilməsi və anderraytinqi üçün tənzimləyici tələblərin araşdırılması daxildir. siyasətlər, iddialara baxılması və həlli üçün tələblər və digər əlaqəli məsələlər.

Təhlil həmçinin qanunvericilik bazasındakı hər hansı müvafiq düzəlişləri, yenilikləri və ya dəyişiklikləri, habelə ölkədə qeyri-həyat sığortası fəaliyyətlərinə təsir edən hər hansı müvafiq məhkəmə və ya inzibati qərarları nəzərə almalıdır. Əlavə olaraq, Azərbaycandakı qanunvericilik bazasını regiondakı və ya qlobal miqyasda olan digər ölkələrlə müqayisə etmək, ölkənin qanun və qaydalarının az və ya çox sərt və ya təsirli ola biləcəyi hər hansı sahələri müəyyən etmək lazım ola bilər.

Ümumilikdə, Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası fəaliyyəti ilə bağlı qanunvericiliyin təhlili ölkədə qeyri-həyat sığortası fəaliyyətini tənzimləyən hüquqi və tənzimləyici bazanın hərtərəfli başa düşülməsini təmin etmək və təkmilləşdirmə və ya dəyişikliklərin zəruri ola biləcəyi hər hansı sahələri müəyyən etmək məqsədi

daşıyır. Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası bazarının effektivliyini, səmərəliliyini və rəqabət qabiliyyətini artırmaq.

2.3. Qeyri-həyat sığorta fəaliyyətində icbari və könüllü sığorta növlərinin inkişafının qiymətləndirilməsi

Azərbaycanda qeyri-həyat sığortasının həm icbari, həm də könüllü növləri mövcuddur. İcbari sığorta növləri qanunla məcburi olan, könüllü sığorta növləri isə istəyə bağlı olan və fiziki şəxslərin və ya müəssisələrin mülahizələri əsasında alınabilən sığorta növləridir.

Azərbaycanda icbari sığorta növlərinə avtonəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin sığortası, memar və mühəndislərin peşə məsuliyyətinin sığortası, işəgötürənin məsuliyyətinin sığortası daxildir. Avtonəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin sığortası Azərbaycanda ən böyük icbari sığorta növüdür və qanunla ölkədə bütün sürücülər üçün tələb olunur. Bu sığorta avtomobil qəzası zamanı xəsarət ala biləcək və ya əmlakına ziyan vura biləcək üçüncü şəxsləri müdafiə edir.

Azərbaycanda könüllü sığorta növlərinə əmlak sığortası, sağlamlıq sığortası və səyahət sığortası daxildir. Əmlak sığortası insanların və müəssisələrin yanğın, oğurluq və əmlakın zədələnməsi kimi müxtəlif risklərdən qorunmasını təmin edən ən populyar könüllü sığorta növlərindən biridir. Əhali arasında sığortanın əhəmiyyəti barədə məlumatlılığın artması ilə tibbi sığorta və səyahət sığortası da getdikcə populyarlaşır.

Son illər Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası sektorunda həm icbari, həm də könüllü sığorta növlərinin inkişafı əhəmiyyətli olmuşdur. İcbari sığorta növləri sektorda artımın böyük bir hissəsini təmin etmişdir, avtomobil sahiblərinin mülki məsuliyyətinin sığortası isə ən böyük icbari sığorta növüdür. Bu artımı ölkədə avtomobil sığortasına olan icbari tələblə əlaqələndirmək olar (İbrahimov E.R. 2017: s.57).

Könüllü sığorta növlərinin inkişafı da əhəmiyyətli olmuşdur ki, bu da əhali arasında sığortanın əhəmiyyəti barədə məlumatlılığın artması və sərəncamda qalan

gəlirin artması ilə bağlıdır. Bu, əmlak sığortası, sağlamlıq sığortası və səyahət sığortası kimi müxtəlif könüllü sığorta növlərinə tələbatın artmasına səbəb olmuşdur.

Aşağıdakı cədvəldə 2016-2022-ci illərdə ÜDM ilə bəzi icbari və könüllü sığorta növləri üzrə toplanan sığorta haqqı göstəriciləri əks olunur. Göründüyü kimi, 2016-2022-ci illərdə avtonəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortası (AVSMMİS) 40.3%; daşınmaz əmlakın icbari sığortası (DƏİS) 14.7%; avtonəqliyyat vasitələrinin sığortası (KASKO) 98.5% və əmlakın yanğından və digər risklərdən sığortası isə (Əmlak könüllü) 53.3% artmışdır.

Cədvəl 4: ÜDM və sığorta yığımları

İllər	ÜDM (Y)	Sığorta haqqı			
		AVSMMİS (X1)	DƏİS (X2)	KASKO (X3)	Əmlak könüllü (X4)
2016	60425.2	81.1	25.1	21.2	43.3
2017	70337.8	92.60	27.90	22.50	37.80
2018	80092	95.40	30.40	28.40	59.40
2019	81896.2	100.4	43.4	36.3	51.1
2020	72578.1	93.3	46.1	36.8	56.3
2021	93203.2	99.6	62.5	39.6	55.8
2022	133825.8	113.8	53.9	42.1	66.4

Mənbə: <https://cbar.az/page-189/insurance>; https://www.stat.gov.az/source/system_nat_accounts/

R Square	0.973149535					
Adjusted R Square	0.919448606					
Standard Error	0.072220383					
Observations	7					
ANOVA						
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>	
Regression	4	0.378074464	0.094518616	18.121651610	0.001	
Residual	2	0.010431568	0.005215784			
Total	6	0.388506032				
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	-1.041785345	1.91631251	-0.543640632	0.641186322	-9.287012598	7.203441909
X 1	2.514859876	0.511571293	4.915951913	0.038976257	0.313746256	4.715973497
X 2	0.636779707	0.3492145	1.823462965	0.209801065	-0.865769013	2.139328428
X 3	-1.205775322	0.598027164	-2.016255104	0.181309245	-3.778878532	1.367327888
X 4	0.681739202	0.319568922	2.133308824	0.166511306	-0.693254894	2.056733297

Cədvəl 4-də isə ÜDM ilə sığorta növləri üzrə toplanan sığorta haqları arasındakı əlaqə əks olunmuşdur.

Cədvəl 4. ÜDM ilə sığorta növləri üzrə toplanan sığorta haqları arasındakı əlaqə

Cədvəl 4-in məlumatlarına əsasən 2016-2022-ci illər üzrə ÜDM-un səviyyəsinə təsir edən amillər arasındakı asılılığı ifadə edən reqressiya tənliyi aşağıdakı kimi olacaqdır.

$$Y = 2.51 * X1 + 0.63 * X2 - 1.20 * X3 + 0.68 * X4 - 1.041$$

Alınmış əlaqə tənliyindən belə nəticəyə gəlmək olar ki, avtonəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortasının (AVSMMİS) bir vahid artması ÜDM-i 2.51 vahid, daşınmaz əmlakın icbari sığortasının (DƏİS) bir vahid artması ÜDM-i 0.63 vahid, əmlakın yanğından və digər risklərdən sığortasının (Əmlak könüllü) bir vahid artması ÜDM-i 0.68 vahid artırdığı halda, avtonəqliyyat vasitələrinin sığortasının (KASKO) bir vahid artması ÜDM-i 1.2 vahid azaldır.

Sığorta sektorundakı əsas problemlərdən biri bazarda rəqabətin yüksək səviyyədə olmasıdır. Bu, sığortaçılar arasında qiymət müharibəsinə gətirib çıxararaq, mükafatlara və gəlirliliyə təzyiq göstərib. Nəticədə, bir çox şirkət müştəriləri cəlb etmək üçün daha aşağı mükafatlar təklif edir ki, bu da sektor üçün daha aşağı mənfəət marjası ilə nəticələnir. Bu, sığortaçıların maliyyə sabitliyini qoruyub saxlamalarını və sığortalılar qarşısında öhdəliklərini yerinə yetirmələrini çətinləşdirir (Anderson J.F. 2005: p.36).

Digər problem bazarda sığorta fərmlərinin yüksək səviyyədə olmasıdır. Sığorta fərmləşməsi müxtəlif formalarda ola bilər, məsələn, iddiaların saxtalaşdırılması, qəzaların təşkili və ya sığorta üçün müraciət edərkən yanlış məlumatların təqdim edilməsi. Bu, sığortaçıların resurslarına gərginlik yaradır, çünki onlar iddiaları araşdırmaq və məlumatı yoxlamaq üçün vaxt və pul sərf etməlidirlər.

Bundan əlavə, sığortanın faydaları barədə ictimaiyyətin daha çox məlumatlandırılmasına ehtiyac var. Azərbaycanda sığortaya tələbatın artmasına baxmayaraq, bir çox fiziki şəxslər və müəssisələr hələ də sığortanın əhəmiyyətini və

lazımı sığorta təminatına malik olmamaqla üzləşdikləri riskləri dərk etmirlər. Bu, sığortaçılar üçün problem yaradır, çünki onlar ictimaiyyəti maarifləndirmək və öz məhsul və xidmətlərinə inam yaratmaq üçün daha çox çalışmalıdırlar (Ataşov B. 2016: s.91).

Bu problemləri həll etmək üçün siyasətçilər Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası sektorunda baş verən hadisələri izləməyə davam etməli və tənzimləyici bazanın gücləndirilməsi üçün addımlar atmalıdırlar. Buraya fırlıdaqçılığın azaldılması üçün tədbirlərin tətbiqi, nəzarət və hesabat tələblərinin artırılması və sığortanın faydaları haqqında ictimaiyyətin məlumatlılığının artırılması daxil ola bilər. Bununla, siyasətçilər sektorun davamlılığını, fərdləri və müəssisələri müxtəlif risklərdən qorumaq qabiliyyətini təmin etməyə kömək edə bilərlər.

Azərbaycanda əmlakın icbari sığortası növü qanunla tələb olunur və təbii fəlakətlər, yanğın, partlayış, sel və digər hadisələr nəticəsində dəymiş ziyan və ya itkilər zamanı əmlak sahiblərinə kompensasiya ödənilməsinə nəzərdə tutur.

Bu xüsusi sığorta növü üzrə sığorta haqqı sığorta olunan əmlakın yerindən və növündən asılı olaraq müəyyən edilir. Bakı şəhərində yaşayış evləri və mənzillərin haqqı 50 manatdır. Gəncə, Sumqayıt, Naxçıvan kimi digər şəhərlərdə isə rüsum bir qədər aşağı, 40 manatdır. Digər şəhər və rayonlarda yerləşən əmlaklar üçün isə rüsum 30 manat müəyyən edilib. Kommersiya binaları və ya sənaye obyektləri kimi digər daşınmaz əmlak növlərinin sığortalanmasına gəldikdə, mükafat əmlakın dəyərinin faizi kimi hesablanır. Xüsusi faiz əmlakın ümumi dəyərinin 0,16%-dən 0,35%-ə qədər dəyişə bilər. Bu mükafatlar sığorta təminatçıları tərəfindən müxtəlif amillərə, o cümlədən əmlakın yeri və növü ilə bağlı risk səviyyəsinə əsasən müəyyən edilir. Əmlak sahiblərinin daşınmaz əmlakları üçün sığorta təminatı axtararkən bu amilləri nəzərə almaları vacibdir.

Sığorta məbləği və ya sığorta hadisəsi baş verdikdə sığorta şirkəti tərəfindən ödəniləcək məbləğ də yerə görə dəyişir. Bakıda sığorta məbləği 25 min manat, Gəncə, Sumqayıt, Naxçıvan şəhərlərində 20 min manat, digər şəhər və rayonlarda isə 15 min manatdır.

Qeyd edək ki, bu sığorta növü Azərbaycanda mülkiyyətində binalar, yaşayış və qeyri-yaşayış sahələri, yaşayış evləri və tikililər, mənzillər, dövlət əmlakı olan hüquqi və fiziki şəxslər üçün məcburidir.

Ümumilikdə əmlakın icbari sığortası əmlak sahiblərini gözlənilməz itkilərdən qorumağa kömək edir və fiziki şəxslər və biznes üçün təhlükəsizlik şəbəkəsi təmin edir. O, həmçinin sığortaçıların sabit müştərilər bazasına və proqnozlaşdırıla bilən gəlir axınına malik olmasını təmin etməklə sığorta sektorunda maliyyə sabitliyini təşviq etməyə kömək edir.

Azərbaycanda daşınmaz əmlakın istismarı ilə bağlı mülki məsuliyyətin icbari sığorta növü məcburidir və müvafiq əmlakın istismarı, o cümlədən həmin əmlakın üzərində tikinti, təmir, yenidənqurma və ya digər işlərin görülməsi zamanı üçüncü şəxslərin sağlamlığına və əmlakına dəyən zərərin ödənilməsini nəzərdə tutur.

“Əmlakın istismarı ilə bağlı mülki məsuliyyətin sığortası icbari olan əmlak” dedikdə, hüquqi şəxslərin öz fəaliyyətləri üçün istismar etdikləri daşınmaz əmlak binaları, tikililəri, qurğuları, əraziləri, habelə sahibkarlıq subyektləri yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslər başa düşülür. Yuxarıda sadalanan hər hansı əmlakın istismarı üçün üçüncü şəxslərin məsuliyyət sığortası məcburidir (Doff R. 2011: p.61).

Bu sığorta növü üzrə sığorta haqqı sığorta olunan əmlakın növündən və yerindən asılı olaraq dəyişir. Qeyd etmək lazımdır ki, sığorta məbləği sabit deyil və sığorta şirkəti tərəfindən vurulmuş zərərin növü və şiddətindən asılı olaraq müəyyən edilir.

Bütövlükdə daşınmaz əmlakın istismarı ilə bağlı mülki məsuliyyətin icbari sığortası əmlakın istismarı nəticəsində zərər çəkə biləcək üçüncü şəxslərin müdafiəsinə kömək edir. O, həmçinin sığortaçıların sabit müştərilər bazasına və proqnozlaşdırıla bilən gəlir axınına malik olmasını təmin etməklə sığorta sektorunda maliyyə sabitliyini təşviq etməyə kömək edir.

Bütövlükdə Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası sektorunda həm icbari, həm də könüllü sığorta növlərinin inkişafı iqtisadiyyatın artması və sığortanın əhəmiyyəti barədə məlumatlılığın artması ilə müsbət nəticələnib. Sektor böyüməyə davam

etdikcə, siyasətçilər bazardakı inkişafı izləməyə davam etməli və sektorun sabitliyini və etibarlılığını təmin etmək üçün tənzimləyici bazanı lazımi qaydada uyğunlaşdırmalıdırlar.

Sığorta, sığortalının gələcəkdə qarşılaşa biləcəkləri zərərin mümkün maliyyə itkilərindən qoruna bilməsi üçün sığorta şirkətlərindən mükafat müqabilində girov alınması kimi müəyyən edilir. Sığorta fəaliyyətlərinin fərdlərə və qurumlara təqdim etdiyi ən əhəmiyyətli imkanlardan birinin bu insanların gündəlik həyatlarında qarşılaşa biləcəkləri risklərin təsirlərini minimuma endirmək olduğu söylənilə bilər. Risk tam aradan qaldırılmasa belə, sığorta etdirən insanların daha diqqətli və şüurlu hərəkət edəcəyini proqnozlaşdırmaq olar. Bundan əlavə, sığortalılar hər hansı təhlükə ilə qarşılaşdıqları zaman məruz qaldıqları itkilərin sığorta şirkətləri tərəfindən qarşılanacağını bilirlər. Bu, sığorta şirkətlərinin sosial sülhün və rifahın təşviqində rolunun olduğunu göstəricisidir.

Bundan əlavə, sığorta fəaliyyətinin heç vaxt həyata keçirilmədiyi fərziyyəsi ilə fərdlərin bu itkilərin öhdəsindən təkbaşına gələ bilməyəcəyi danılmaz faktdır. Belə olan halda dövlət bu itkilərin ödənilməsi vəzifəsini öz üzərinə götürə bilər. Nəticədə dövlətin çiyindəki yükün daha da artacağını proqnozlaşdırmaq olar. Bu qiymətləndirmələrdən sonra qeyd etmək olar ki, sığorta şirkətləri tərəfindən həyata keçirilən fəaliyyətlər həm sosial, həm də milli iqtisadiyyatlar baxımından həyati mövqeyə malikdir.

Sığorta şirkətlərinin maliyyə sektorundakı yerini və əhəmiyyətini anlamaq üçün ilk növbədə sığorta şirkətlərinin həyata keçirdiyi fəaliyyətlərin milli iqtisadiyyatlar baxımından xüsusiyyətlərini araşdırmaq lazımdır. Məlum olduğu kimi, ölkəmizin maliyyə sektoru banklar, sığorta şirkətləri, investisiya institutları, vasitəçi şəxslər və qurumlar, istehlakçı maliyyə şirkətləri kimi qurum və təşkilatlardan ibarətdir (Kemal M.E. 2005: p.142).

Maliyyə sektorunun göstərdiyi xidmətlərə maliyyə xidmətləri də deyilir. Ona görə də qeyd etmək olar ki, sığorta şirkətlərinin də maliyyə xidmətləri göstərmək imkanları var. Demək olar ki, maliyyə bazarlarının ən mühüm funksiyalarından biri izafi vəsaitləri olan əmanətçiləri və vəsaitə ehtiyacı olan şəxsləri və qurumları bir

araya gətirməkdir. Yəni bu bazarlarda izafi vəsaiti olanlardan vəsaitə ehtiyacı olanlara vəsait axını olur. Bu yolla bir tərəf əmanətləri sayəsində daha çox pul qazanmağı hədəfləyir, digər tərəf isə investisiyaları üçün lazım olan vəsaitləri maliyyələşdirir (Deloitte S. 2015: p.62).

Sığorta fəaliyyətinin mühüm funksiyalarından biri bu sektorun vəsait cəlb etmək imkanlarının olmasıdır. Sığorta şirkətlərinin topladığı vəsaitlərin resursların iqtisadiyyata köçürülməsi funksiyasını daşdığını söyləmək olar. Bu vəziyyətdən çıxış edərək qeyd etmək olar ki, sığorta sektoru iqtisadi inkişafa kömək etmək, iqtisadiyyatlarda resurs səmərəliliyinin artırılması, fərdlərin gəlir səviyyəsinin yüksəldilməsi kimi bir çox mühüm rol oynayır (Marks K. 2007: p.34). İnkişaf etmiş ölkələrin maliyyə sektorları təhlil edildikdə sığorta sektorunun aparıcı sektor olduğu görünür. Hətta inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələr ayrı-seçkiliyində belə bu ölkələrin maliyyə sektorları nəzərə alındıqda inkişaf etməkdə olan ölkələrlə müqayisədə inkişaf etmiş ölkələrdə sığorta sektorunun bank sektorundan daha yüksək paya malik olduğu müşahidə edilir.

Qeyri-həyat sığortası sahələrində fəaliyyət göstərən sığorta şirkətləri tərəfindən satılan polislər ümumiyyətlə bir illikdir. Ona görə də demək olar ki, bu müəssisələrin qısamüddətli istifadəyə hazır fondları var. Digər tərəfdən, həyat qrupunda fəaliyyət göstərən sığorta şirkətlərinin sığortalılara təklif etdiyi təminatlar uzunmüddətli dir. Ona görə də həyat filialında fəaliyyət göstərən sığorta şirkətlərinin uzunmüddətli fondlar yaratmaq imkanının olduğunu söyləmək olar. Sığorta şirkətləri əldə etdikləri bu vəsaitləri dövlət istiqrazları, xəzinə veksəlləri, repo, forvard, fyuçers, kütləvi təklif yolu ilə səhm emissiyası, daşınmaz əmlak investisiyaları, ipoteka qarşılığında borc vermək kimi bir çox yolla istifadə edirlər (Brigham E. 2015: p.134).

Sığorta şirkətləri fəaliyyət göstərdikləri sektorun xüsusiyyətlərinə görə digər sahələrə nisbətən fərqli risklərlə üzləşirlər. İlk növbədə sığorta şirkətləri sığortalının risklərini öz üzərinə götürür və riskin baş verib-verməməsi şirkətlərin nəzarətində deyil. Riskin baş verməsində sığortalının davranışı və malik olduğu risklərin xüsusiyyətləri aktiv rol oynayır. Bundan əlavə, bu vəziyyət sığortalıya ödəniləcək kompensasiyanın növü və məbləği ilə sıx bağlıdır (Buckham D. 2011: p.126).

Nəticə etibarını ilə sığorta şirkətlərinin ən mühüm gəlir maddələrindən biri də sığortalıdan alınan mükafat gəlirləridir. Digər tərəfdən, sığorta şirkətlərinin ən mühüm xərc maddələrindən biri də sığortalıya edilən təminat ödənişidir. Əgər mükafat məbləği kompensasiya məbləğini ödəyə bilmirsə, sığorta şirkətləri sığortalılar qarşısında öhdəliklərini yerinə yetirməkdə çətinlik çəkəcəklər. Bu vəziyyətə əlavə olaraq, sığorta şirkətlərinin vergi ödənişləri və işçi xərcləri kimi bir çox sabit və dəyişkən xərcləri var. Bu məqamda sığorta şirkətləri düzgün planlar qura bilməsə və strateji risklərin idarə edilməsində uğur qazana bilməsə, bu şirkətlərin bir çox maliyyə problemləri olacaq.

Sığorta şirkətlərinin iqtisadi gücü onların xərclərini necə idarə etməsindən, yəni balanslarındakı öhdəliklərdən, başqa sözlə, öz xərclərini necə maliyyələşdirə bildiklərindən asılıdır. Sığortalana bilən risklərin bəziləri aşağı tezlikdə olsa da, baş verdikdə böyük itkilərə səbəb olur. Bəzi risklərin tezliyi yüksəkdir, lakin zərərin şiddəti azdır. Hər iki halda sığorta şirkətlərinin sığortalıdan tələb edə biləcəyi mükafat məbləği riskin şərtlərinə uyğun olaraq müəyyən edilir. Bundan əlavə, icbari sığortalar istisna olmaqla, sığorta şirkətləri müəyyən riskləri öz üzərinə götürüb-götürməmək, yəni sığorta polisi bağlamaq səlahiyyətinə malikdir (Xankişiyev B. 2006: s.124).

Sığorta şirkətləri təkcə sığorta məhsullarından yaranan risklərə məruz qalmırlar. Bundan əlavə, onlara bir çox mikro və makro faktorlar təsir edir. Bazarda baş verə biləcək böhran, inflyasiya, valyuta və ya faiz dərəcələrində dəyişikliklər, qanunverici tərəfindən sığorta qanunvericiliyinə dair tənzimləmələr, texnoloji inkişaf və global miqyasda baş verə biləcək hadisələr sığorta şirkətlərinin fəaliyyəti ilə sıx bağlıdır. Bu halları bütövlükdə nəzərdən keçirdikdə sığorta şirkətləri öz güclü, zəif tərəflərini, imkan və təhdidlərini yaxşı təhlil etməlidirlər. Bu vəziyyətdən əlavə, sığorta şirkətlərinin cari və ya potensial risklərini dəqiq müəyyən etmələri, bu riskləri dərinlən təhlil etmələri və riskləri idarə etmək üçün alternativ strategiyalar hazırlamaları zəruridir; bu şirkətlərin fəaliyyətlərinin davamlı olması üçün həyati əhəmiyyət daşıdığını söyləmək olar.

III FƏSİL. AZƏRBAYCANDA QEYRİ-HƏYAT SİĞORTA FƏALİYYƏTİNİN PERSPEKTİVLƏRİ VƏ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ

3.1. Qeyri-həyat sığorta fəaliyyətinin perspektiv istiqamətləri

Qeyri-həyat sığortası Azərbaycanda sığorta sənayesinin mühüm sektorudur və əmlaka dəyən zərər, məsuliyyət və avtonəqliyyat vasitələri kimi geniş spektrli riskləri əhatə edir. Azərbaycanda artan iqtisadiyyat və sığorta məhsullarına artan tələbat şəraitində qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinin perspektivləri müsbətdir.

Azərbaycanda qeyri-həyat sığortasının potensial artım istiqamətlərindən biri ölkə iqtisadiyyatında mühüm rol oynayan kənd təsərrüfatı sektorudur. Məhsul çatışmazlığı və ya mal-qara xəstəlikləri kimi riskləri əhatə edən sığorta məhsulları fermerlər üçün təhlükəsizlik şəbəkəsi təmin edə və sektora investisiyaları təşviq edə bilər.

Digər artım sahəsinin tikinti sektorunda olacağı gözlənilir, çünki ölkədə əhəmiyyətli infrastruktur inkişafı davam edir. Əmlak ziyanı və ya məsuliyyət kimi riskləri əhatə edən sığorta məhsulları həm tərtibatçılar, həm də tikinti işçiləri üçün qorunma təmin edə bilər.

Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası sənayesini təkmilləşdirmək üçün hökumət və tənzimləyici orqanlar qanunvericiliyə uyğunluğu təmin etmək və sənayedə şəffaflığı təşviq etmək üçün qanunvericilik bazasının və icra mexanizmlərinin gücləndirilməsinə diqqət yetirə bilər. Sığortaçılara riskləri daha yaxşı anlamağa və idarə etməyə kömək etmək üçün texnologiya və məlumat analitikasına daha çox investisiya qoyula bilər.

Bundan əlavə, sığortaçılar istehlakçılar arasında sığorta məhsulları və onların üstünlükləri, xüsusən də sağlamlıq və avtomobil sığortası kimi sahələrdə məlumatlılığın artırılmasına diqqət yetirə bilərlər. Fərdi sığorta məhsulları və istifadə etdikcə ödə sığorta və ya paketli siyasətlər kimi innovativ həllər təklif etmək daha çox müştəri cəlb etməyə kömək edə bilər.

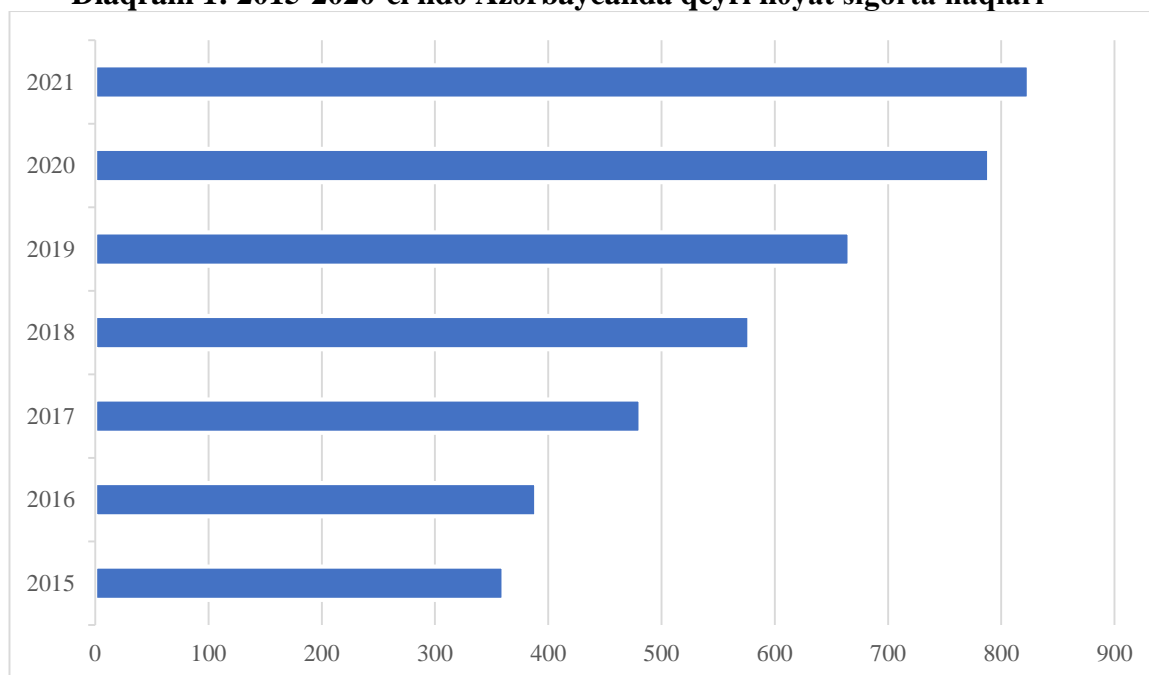
Azərbaycan Sığortaçılar Assosiasiyasının mövcud məlumatlarına əsasən, 2015-2020-ci illər üzrə Azərbaycanda toplanan qeyri-həyat sığortası haqları aşağıdakı kimi olub:

Cədvəl 5: 2015-2020-ci ildə Azərbaycanda qeyri həyat sığorta haqları

İllər	Göstəricilər
2015	360,4 milyon AZN
2016	389,5 milyon AZN
2017	481,6 milyon AZN
2018	577,6 milyon AZN
2019	666,2 milyon AZN
2020	789,2 milyon AZN
2021	824,3 milyon AZN

Mənbə: <https://asa.az/> məlumatlarına əsasən hazırlanmışdır

Diqram 1: 2015-2020-ci ildə Azərbaycanda qeyri həyat sığorta haqları

Mənbə: <https://asa.az/>, məlumatlarına əsasən hazırlanmışdır.

Məlumatlar 2015-2021-ci illər arasında bəzi dalğalanmalarla Azərbaycanda toplanan qeyri-həyat sığortası üzrə sığorta haqlarının ümumi artım tendensiyası, ardınca 2018-ci ildə əhəmiyyətli artım və 2020 və 2021-ci illərdə artımın davam etdiyini göstərir. Bu artım, qeyri-həyat sığortası məhsulları və xidmətlərinə dair məlumatlılığın və tələbatın artması, yeni qeyri-həyat sığortası məhsullarının tətbiqi, habelə qeyri-həyat sığortası sektorunun inkişafını dəstəkləyən əlverişli dövlət siyasəti kimi müxtəlif amillərlə əlaqələndirilə bilər.

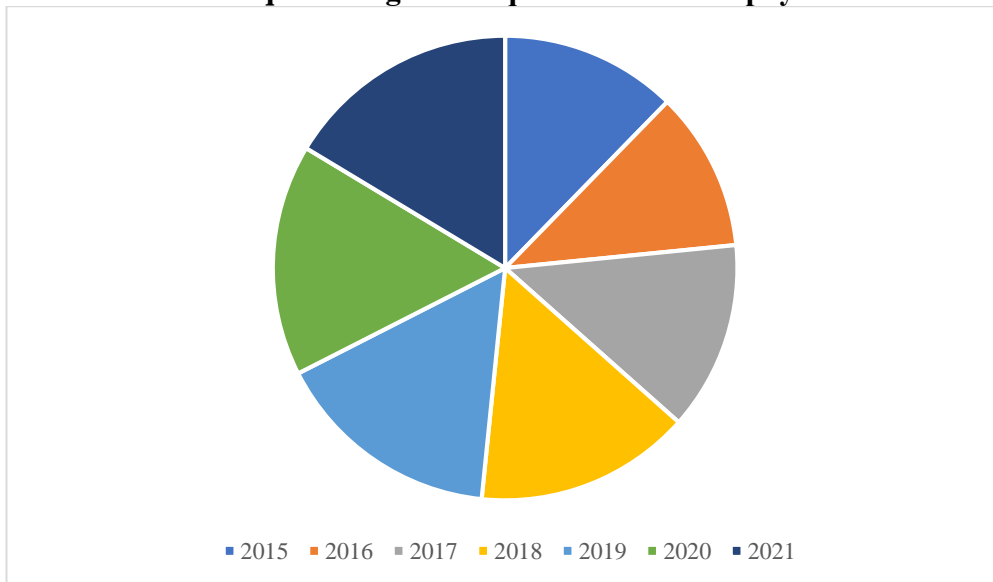
Bunlarla yanaşı, Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinin böyüməsinə və inkişafına töhfə verə biləcək digər sahələr də mövcuddur. Belə sahələrdən biri sığorta proseslərində rəqəmsal texnologiyaların və avtomatlaşdırmanın tətbiqidir. Bu, səmərəliliyin artmasına, xərclərin azalmasına və daha yaxşı müştəri xidmətinə səbəb ola bilər. Sığortaçılar müştərilərlə əlaqə saxlamaq, sığorta məhsulları və xidmətlərinə asan çıxışı təmin etmək üçün onlayn platformalardan istifadə edə bilirlər.

Cədvəl 6: Sığorta haqlarının ÜDM-də payı

İllər	Göstəricilər
2015	1,03%
2016	0,93%
2017	1,10%
2018	1,26%
2019	1,33%
2020	1,35%
2021	1,37%

Mənbə: <https://www.worldbank.org/en/country/azerbaijan>, məlumatlarına əsasən tərtib edilmişdir.

Diagram 2: Sığorta haqlarının ÜDM-də payı

Mənbə: <https://www.worldbank.org/en/country/azerbaijan> məlumatlarına əsasən tərtib edilmişdir

Cədvəldə 2015-ci ildən 2020-ci ilə qədər Azərbaycanda sığorta haqlarının ÜDM-də payı göstərilir. Məlumatlar göstərir ki, 2015-ci ildən 2016-cı ilə qədər sığorta haqlarının ÜDM-də xüsusi çəkisi 1,03%-dən 0,93%-ə qədər cüzi azalma

olub. Ancaq 2017-ci ildən etibarən pay yenidən artmağa başladı və 2021-ci ildə 1,37% payla ən yüksək nöqtəsinə çatdı.

Bütövlükdə tendensiya Azərbaycanda sığorta sənayesinin inkişaf etdiyini deməyə əsas verir ki, bu da sığorta haqlarının ÜDM-də illər ərzində artan payının göstəricisidir. Bu artım sığorta məhsulları və xidmətlərinə artan məlumatlılıq və tələbat, habelə sığorta sektorunun inkişafını dəstəkləyən əlverişli dövlət siyasəti kimi müxtəlif amillərlə əlaqələndirilə bilər.

Digər sahə sığorta məhsullarının banklar vasitəsilə satışını nəzərdə tutan bank sığortası kimi alternativ paylama kanallarının inkişafıdır. Bu, sığortaçılara daha geniş auditoriyaya çatmağa və sığorta məhsullarının mənimsənilməsini artırmağa kömək edə bilər.

Bundan əlavə, Azərbaycanda sığorta mütəxəssisləri üçün təhsil və təlim səviyyəsinin yüksəldilməsi müştərilərə keyfiyyətli xidmətlər göstərə biləcək ixtisaslı işçi qüvvəsinin yaradılmasına kömək edə bilər. Bu, sığorta mütəxəssisləri üçün ixtisaslaşdırılmış təlim proqramlarının və sertifikatların hazırlanmasını əhatə edə bilər.

Hökumət xüsusilə aşağı gəlirli ailələr arasında sığorta məhsullarının mənimsənilməsini təşviq etmək üçün vergi güzəştləri və ya subsidiyaların tətbiqini nəzərdən keçirə bilər. Bu, ölkədə sığortanın nüfuzunu artırmağa və maliyyə inklüzivliyini təşviq etməyə kömək edəcəkdir. Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinin perspektivləri parlaqdır və düzgün investisiyalar və təkmilləşdirmələr ilə sənaye böyüməyə davam edə və ölkənin iqtisadi inkişafına töhfə verə bilər.

Qeyri-həyat sığortası əmlaka dəyən zərər, məsuliyyət və motorlu nəqliyyat vasitələri kimi geniş spektrli riskləri əhatə edir. Qeyri-həyat sığortası sektorunun bir sıra perspektiv istiqamətlər və tendensiyalar əsasında gələcək illərdə də inkişaf edəcəyi gözlənilir (Alenjagh R.S. 2013: p.3478).

Qeyri-həyat sığortası üçün ən mühüm perspektiv istiqamətlərdən biri müştəri təcrübəsini artırmaq və səmərəliliyi artırmaq üçün texnologiyadan istifadə etməkdir. Süni intellekt, maşın öyrənməsi və böyük verilənlərin analitikası kimi yeni rəqəmsal texnologiyaların inkişafı ilə sığortaçılar indi daha çox fərdiləşdirilmiş sığorta

məhsulları və xidmətləri təklif edər, risklərin qiymətləndirilməsini və qiymətləri təkmilləşdirər və fərqləndirilməsi azalır bilirlər.

Məsələn, sığortaçılar evləri, avtomobilləri və digər əmlakları real vaxt rejimində izləmək üçün sensorlar və məlumat analitikasından istifadə edə bilirlər ki, bu da onlara riskləri aşkar etməyə və toplanmış məlumatlar əsasında fərdi sığorta təminatı təklif etməyə imkan verir. Onlar həmçinin sığorta məhsulları və xidmətlərinə asan çıxışı təmin etmək və müştəri cəlbini artırmaq üçün mobil proqramlar və onlayn platformalardan istifadə edə bilirlər.

Cədvəl 7: qeyri-həyat sığortası üzrə Avropa dövlətlərinin statistik göstəriciləri

	Almaniya	Fransa	Böyük Britaniya	İtaliya	İspaniya	Hollandiya	İsveçrə	Belçika	İsveç	Danimarka
2019-cu ildə bazar payı	27.8%	16.7%	10.7%	11.8%	7.8%	5.1%	3.8%	3.7%	2.8%	2.3%
2019-cu ildə yazılmış mükafatlar	66.8	41.5	38.2	32.3	21.4	13.4	10.0	9.5	7.2	5.5
2019-cu ildə ödənilmiş iddialar	37.5	22.5	22.2	16.4	8.3	4.9	3.5	3.0	2.3	1.8
2019-cu ildə birləşdirilmiş nisbət	97.0%	98.5%	97.1%	94.9%	94.9%	98.5%	102.4%	99.3%	98.5%	100.4%
2020-ci ildə bazar payı	27.7%	16.7%	10.3%	12.0%	7.7%	5.3%	3.9%	3.7%	2.7%	2.4%
2020-ci ildə yazılmış mükafatlar	63.8	38.6	36.8	29.6	20.3	12.6	9.8	9.0	6.8	5.3
2020-ci ildə ödənilmiş iddialar	34.9	21.0	19.3	14.8	7.9	4.9	3.2	2.8	2.1	1.6
2020-ci ildə birləşdirilmiş nisbət	96.8%	100.4%	99.0%	96.6%	96.6%	100.2%	104.8%	102.2%	102.0%	102.4%
2018-ci ildə bazar payı	28.4%	16.8%	11.2%	11.1%	7.4%	4.8%	4.2%	3.9%	2.9%	2.4%
2018-ci ildə yazılmış mükafatlar	63.1	38.0	28.9	28.1	18.3	10.7	8.9	8.0	6.1	4

Mənbə: <https://www.gdv.de/gdv-en>, məlumatlarına əsasən tərtib edilmişdir

Cədvəldəki məlumatlar on Avropa ölkəsində sığorta sənayesi ilə bağlıdır. Ölkələr Almaniya, Fransa, Böyük Britaniya, İtaliya, İspaniya, Hollandiya, İsveçrə, Belçika, İsveç və Danimarkadır. Məlumatlar 2018, 2019 və 2020-ci illər üçün bazar payını, yazılan mükafatları, ödənilən iddiaları və birləşmiş nisbəti əhatə edir.

Almaniya 2018-ci ildəki 28,4%-dən 2020-ci ildə 27,7%-ə qədər cüzi azalma ilə hər üç il ərzində ən yüksək bazar payına sahibdir. Fransa və Böyük Britaniya müvafiq olaraq 16,8% və 16,7% sabit bazar payları ilə onu izləyir.

Almaniya, həmçinin 2019-cu ildəki 66,8-dən 2020-ci ildə 63,8-ə qədər bir qədər azalma ilə hər üç il ərzində yazılmış ən yüksək mükafatlara sahibdir. Böyük Britaniya 38,6 ətrafında sabit sığorta haqları ilə onu izləyir.

Almaniya 2019-cu ildəki 37,5-dən 2020-ci ildə 34,9-a qədər azalmaqla hər üç ildə ən çox ödənilən iddialara sahibdir. Böyük Britaniya və İtaliya müvafiq olaraq 21,0 və 19,3 civarında ödənilən sabit iddialarla təqib edir.

Birləşdirilmiş əmsal sığortaçının gəlirliliyini iddialar nisbətini və xərc nisbətini əlavə etməklə ölçür. 100%-dən aşağı olan nisbət gəlirliliyi, 100%-dən yuxarı isə zərəri göstərir. 2019 və 2020-ci illərdə İsveçrə və Belçika müvafiq olaraq 102,4% və 104,8% olmaqla ən yüksək birləşmiş əmsallara sahibdirlər. 2018-ci ildə İsveçrənin ümumi nisbəti 99,5% təşkil edib ki, bu da ölkələr arasında ən yüksək göstərici olub.

Nəticə olaraq, məlumatlar göstərir ki, Almaniya on Avropa ölkəsi arasında sığorta sənayesində ən yüksək bazar payına, yazılan mükafatlara və ödənilən iddialara malikdir. Ödənilmiş iddialar və yazılan mükafatlar baxımından Böyük Britaniya və İtaliya yaxından izləyir. Bununla belə, İsveçrə və Belçikanın ümumi nisbəti digərlərindən daha yüksəkdir ki, bu da həmin ölkələrdə sığorta sənayesinin daha az gəlirli olduğunu göstərir.

Qeyri-həyat sığortasının digər perspektiv istiqaməti yeni riskləri və çətinlikləri ödəmək üçün sığorta məhsulları və xidmətlərinin genişləndirilməsidir. Məsələn, qasırğa, daşqın və meşə yanğınları kimi təbii fəlakətlərin artan tezliyi və şiddəti bu risklərin sığorta təminatına tələbatın artmasına səbəb olmuşdur.

Eynilə, avtonom nəqliyyat vasitələri və dronlar kimi yeni texnologiyaların ortaya çıxması xüsusi sığorta məhsulları və xidmətləri tələb edən yeni risklər yaradır. Nəticədə, sığortaçılar bu riskləri ödəmək üçün yeni məhsul və xidmətlər hazırlayırlar, məsələn, qasırğa və ya zəlzələ kimi konkret hadisə baş verdikdə əvvəlcədən müəyyən edilmiş məbləği ödəyən parametrik sığorta.

Qeyri-həyat sığortası üçün digər perspektiv istiqamət davamlılıq və iqlim dəyişikliyinə artan diqqətdir. Sığortaçılar iqlim dəyişikliyi və ekoloji risklərin aradan qaldırılmasının vacibliyini dərk edir, fərdlərə və müəssisələrə bu riskləri azaltmağa kömək etmək üçün yeni məhsul və xidmətlər hazırlayırlar.

Məsələn, sığortaçılar günəş panelləri və elektrik avtomobilləri kimi davamlı və ekoloji cəhətdən təmiz texnologiyaların əhatə dairəsini təmin edən yaşıl sığorta polisləri təklif edə bilirlər. Onlar həmçinin təkrar emalı və karbon emissiyalarının azaldılması kimi davamlı təcrübələri təşviq edən və mükafatlandıran yeni məhsul və xidmətlər inkişaf etdirə bilirlər.

Bundan əlavə, sığortaçılar iqlim dəyişikliyinə dəniz səviyyəsinin qalxması və daşqından təsirlənənlər kimi həssas icmalara təsirini aradan qaldıran innovativ sığorta həlləri hazırlamaq üçün hökumətlər və beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq edə bilirlər.

Bütövlükdə, qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinin perspektiv istiqamətləri çoxsaylı və müxtəlifdir həmçinin müştərilərin təcrübəsini və səmərəliliyini artırmaq üçün texnologiyadan istifadəni, yeni riskləri və çağırışları ödəmək üçün sığorta məhsullarının və xidmətlərinin genişləndirilməsini, dayanıqlılığa və sığortaya artan diqqəti əhatə edir. Sığortaçılar bu tendensiyalara cavab olaraq uyğunlaşmağa və yeniliklər etməyə davam etdikcə, qeyri-həyat sığortası sektorunun gələcək illərdə böyüməyə və təkamülə davam edəcəyi gözlənilir.

Qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinin digər perspektiv istiqaməti inkişaf etməkdə olan bazarlara genişlənməkdir. İnkişaf etməkdə olan bazarlarda əhali və iqtisadiyyatlar artdıqca, təbii fəlakətlərdən tutmuş şəxsi məsuliyyətə qədər bir sıra riskləri ödəmək üçün sığorta məhsullarına tələbat artır.

Sığortaçılar bu bazarların potensialını dərk edir və onların əhatə dairəsini genişləndirmək üçün yerli tərəfdaşlıqlara və birgə müəssisələrə sərmayə qoyurlar. Yerli tərəfdaşlarla əlaqələr qurmaqla sığortaçılar yerli bazarları və mədəniyyətləri daha dərindən başa düşə, məhsul və xidmətlərini bu regionlardakı müştərilərin xüsusi ehtiyaclarını ödəmək üçün uyğunlaşdırma bilirlər.

Digər perspektiv istiqamət sığorta əməliyyatlarında şəffaflığın və təhlükəsizliyin yaxşılaşdırılması üçün blokçeyn texnologiyasının istifadəsidir. Blockchain təhlükəsiz, şəffaf və saxta əməliyyatlara imkan verən paylanmış kitab texnologiyasıdır. O, sığorta proseslərini sadələşdirmək, fırıldaqçılığı azaltmaq və məlumatların idarə edilməsini təkmilləşdirmək üçün istifadə edilə bilər.

Məsələn, sığortaçılar sığorta polislərinin, iddiaların və digər əməliyyatların təhlükəsiz rəqəmsal kitabçasını yaratmaq üçün blokçeyndən istifadə edə bilirlər. Bu, iddiaların işlənməsinin səmərəliliyini artırma və fırıldaqçılıq riskini azalda bilər. Blockchain həmçinin sığorta polislərinin həqiqiliyini yoxlamaq və onların dəyişdirilməməsini təmin etmək üçün istifadə edilə bilər.

Qeyri-həyat sığortası fəaliyyəti üçün digər perspektiv istiqamət risklərin qiymətləndirilməsi və qiymətlərin yaxşılaşdırılması üçün məlumat analitikasının artan istifadəsidir. Məlumatların böyüməsi ilə sığortaçılar artıq riski daha yaxşı başa düşmək və daha dəqiq qiymət modellərini inkişaf etdirmək üçün istifadə edilə bilən müştəri davranışı, demoqrafik və digər amillərlə bağlı çoxlu məlumat əldə edə bilirlər.

Sığortaçılar, dəyişən riskləri əks etdirmək üçün qiymətləri və əhatə dairəsini tənzimləməyə imkan verən iddia məlumatlarında nümunələri və meylləri müəyyən etmək üçün məlumat analitikasından istifadə edə bilirlər. Onlar həmçinin gələcək riskləri təxmin etmək və müştərilərin inkişaf edən ehtiyaclarına cavab verən məhsul və xidmətləri inkişaf etdirmək üçün proqnozlaşdırıcı modelləşdirmədən istifadə edə bilirlər.

Qeyri-həyat sığortası fəaliyyəti üçün digər perspektiv istiqamət müştəri mərkəzliliyinə artan diqqətdir. Sığortaçılar mövcud müştəriləri saxlamaq və yeni

müştəriləri cəlb etmək üçün qüsursuz və fərdiləşdirilmiş müştəri təcrübəsi təqdim etməyin vacibliyini dərk edirlər.

Buna nail olmaq üçün sığortaçılar müxtəlif üsullardan, o cümlədən chatbotlar və mobil proqramlar kimi rəqəmsal alətlərdən, həmçinin şəxsi görüşlər və telefon zəngləri kimi ənənəvi üsullardan istifadə edirlər. Bu alətlər sığortaçılara real vaxt rejimində müştərilərlə əlaqə saxlamağa və onların fərdi ehtiyacları əsasında fərdi tövsiyələr verməyə imkan verir (Alenjagh R.S. 2013: p.34-79).

Bundan əlavə, sığortaçılar müştərilərə daha rahat və əlçatan yollarla çatmaq üçün yeni paylama kanallarını araşdırırlar. Məsələn, bəzi sığortaçılar satış nöqtəsində sığorta məhsulları təklif etmək üçün pərakəndə satış şirkətləri ilə əməkdaşlıq edir, digərləri isə daha gənc və texnoloji bilikləri olan müştərilərə çatmaq üçün sosial media və digər onlayn platformalardan istifadə edirlər.

Mikrosığorta ənənəvi sığorta məhsullarına çıxışı olmayan aztəminatlı şəxslər və ya ailələr üçün nəzərdə tutulmuş sığorta növüdür. Mikrosığorta, aztəminatlı ailələrə əhəmiyyətli təsir göstərə biləcək xəstəlik, ölüm və ya təbii fəlakətlər kimi risklərdən maliyyə müdafiəsini təmin edir. Qeyri-həyat sığortası fəaliyyətində mikrosığorta əmlaka dəyən zərər, sağlamlıq və bədbəxt hadisələr kimi riskləri əhatə edə bilər. Bu, adətən sığorta ehtiyacı olanlar üçün daha əlçatan etmək üçün aşağı mükafatlar, sadələşdirilmiş siyasət şərtləri və sadələşdirilmiş iddialar prosesini əhatə edir.

Mikrosığorta müxtəlif kanallar, o cümlədən mikromaliyyə institutları, kooperativlər, QHT-lər və mobil şəbəkə operatorları vasitəsilə təklif oluna bilər. O, aşağı gəlirli ev təsərrüfatlarını fəlakətli itkilərdən qorumaq və qeyri-formal maliyyə mənbələrinə etibar etmək ehtiyacını azaltmaqla maliyyə sabitliyini yaxşılaşdırmaq və iqtisadi inkişafı təşviq etmək potensialına malikdir.

Azərbaycanda mikrosığorta yoxsulluğun azaldılması və maliyyə inklüzivliyinin yaxşılaşdırılması üçün mühüm alət kimi tanınıb. Hökumət mikrosığorta məhsullarının inkişafını təşviq etmək üçün tənzimləyici çərçivələr təqdim etdi və onların mənimsənilməsini təşviq etmək üçün mikromaliyyə təşkilatlarına və sığorta şirkətlərinə dəstək göstərdi. Bununla belə, aztəminatlı əhali

arasında məlumatlılığın və inamın yaradılması, eləcə də mikrosığorta təminatçıları üçün davamlı biznes modellərinin inkişafı baxımından problemlər qalmaqdadır.

Mikrosığorta xüsusi olaraq ənənəvi sığorta məhsullarına çıxışı olmayan aztəminatlı şəxslər və ya ailələr üçün nəzərdə tutulmuş sığorta növüdür. Mikrosığorta, aztəminatlı ailələrə əhəmiyyətli təsir göstərə biləcək xəstəlik, ölüm və ya təbii fəlakətlər kimi risklərdən maliyyə müdafiəsini təmin edir.

Qeyri-həyat sığortası fəaliyyətində mikrosığorta əmlaka dəyən zərər, sağlamlıq və bədbəxt hadisələr kimi riskləri əhatə edə bilər. Bu, adətən sığorta ehtiyacı olanlar üçün daha əlçatan etmək üçün aşağı mükafatlar, sadələşdirilmiş siyasət şərtləri və sadələşdirilmiş iddialar prosesini əhatə edir.

Mikrosığorta müxtəlif kanallar, o cümlədən mikromaliyyə institutları, kooperativlər, QHT-lər və mobil şəbəkə operatorları vasitəsilə təklif oluna bilər. O, aşağı gəlirli ev təsərrüfatlarını fəlakətli itkilərdən qorumaq və qeyri-formal maliyyə mənbələrinə etibar etmək ehtiyacını azaltmaqla maliyyə sabitliyini yaxşılaşdırmaq və iqtisadi inkişafı təşviq etmək potensialına malikdir.

Azərbaycanda mikrosığorta yoxsulluğun azaldılması və maliyyə inklüzivliyinin yaxşılaşdırılması üçün mühüm alət kimi tanınıb. Hökumət mikrosığorta məhsullarının inkişafını təşviq etmək üçün tənzimləyici çərçivələr təqdim etdi və onların mənimsənilməsini təşviq etmək üçün mikromaliyyə təşkilatlarına və sığorta şirkətlərinə dəstək göstərdi. Bununla belə, aztəminatlı əhali arasında məlumatlılığın və inamın yaradılması, eləcə də mikrosığorta təminatçıları üçün davamlı biznes modellərinin inkişafı baxımından problemlər qalmaqdadır.

Qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinin digər perspektiv istiqaməti risklərin qarşısının alınması və azaldılmasına diqqətin artırılmasıdır. Sığortaçılar qəbul edirlər ki, müştərilərə riskləri azaltmaq və itkilərin qarşısını almaqda kömək etməklə, onlar müştəri məmnuniyyətini artırır və iddia xərclərini azalda bilərlər (Kemal M.E. 2005: p.31).

Məsələn, sığortaçılar müəssisələrə və fərdlərə itkilərə məruz qalmalarını azaltmağa kömək etmək üçün təhlükəsizlik təlimi, risklərin qiymətləndirilməsi və digər tədbirlər kimi risklərin qarşısının alınması xidmətləri təklif edə bilərlər. Onlar

həmçinin yüksək riskli müştəriləri müəyyən etmək və hədəflənmiş risklərin azaldılması strategiyalarını hazırlamaq üçün məlumat analitikasından və digər vasitələrdən istifadə edə bilirlər.

Qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinin digər perspektiv istiqaməti tənzimləyicilərə uyğunluq və risklərin idarə edilməsinə artan diqqətdir. Sığortaçılar artan tənzimləyici yoxlama ilə üzləşirlər və daim dəyişən qaydalara və standartlara riayət etmək üçün təzyiq altındadırlar.

Bu problemləri həll etmək üçün sığortaçılar uyğunluq və risklərin idarə edilməsi sistemləri və proseslərinə, habelə işçilər üçün təlim və təhsil proqramlarına sərmayə qoyurlar. Onlar həmçinin öz əməliyyatlarında şəffaflığı və hesabatlılığı təşviq etmək üçün tənzimləyici orqanlar və digər maraqlı tərəflərlə tərəfdaşlıq əlaqələri qururlar.

Xülasə, qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinin perspektiv istiqamətləri çoxsaylı və müxtəlifdir, o cümlədən inkişaf etməkdə olan bazarlara genişlənmə, blokçeyn texnologiyasından istifadə və risklərin qiymətləndirilməsi və qiymətlərin yaxşılaşdırılması üçün məlumat analitikasının artan istifadəsi. Sığortaçılar yeniliklər etməyə və bu tendensiyalara uyğunlaşmağa davam etdikcə, qeyri-həyat sığortası sektorunun qlobal sığorta sənayesinin canlı və inkişaf edən sektoru olaraq qalacağı gözlənilir. Sığortaçılar bu tendensiyalara cavab olaraq uyğunlaşmağa və yeniliklər etməyə davam etdikcə, qeyri-həyat sığortası sektorunun qlobal sığorta sənayesinin dinamik və inkişaf edən sektoru olaraq qalacağı gözlənilir.

3.2. Qeyri-həyat sığorta fəaliyyətində mikrosığortanın təkmilləşdirilməsi

Mikrosığorta dedikdə, ənənəvi sığorta məhsullarına çıxışı olmayan aztəminatlı şəxslərə və ailələrə sığorta məhsulları və xidmətlərinin təqdim edilməsi nəzərdə tutulur. Bu şəxslər tez-tez həssas vəziyyətlərdə olurlar və xəstəlik, qəzalar və təbii fəlakətlər kimi əhəmiyyətli risklərlə üzləşirlər. Mikrosığorta bu şəxslərə özlərini maliyyə itkilərindən qorumağa və ümumi rifah hallarını yaxşılaşdırmağa kömək edə bilər.

Bununla belə, mikrosığortanın təmin edilməsi sığortaçıları üçün çətin ola bilər. Aşağı gəlirli şəxslər tərəfindən ödənilən mükafatlar çox vaxt kiçik olur və iddiaların icrası ilə bağlı inzibati xərclər yüksək ola bilər. Bundan əlavə, maliyyə savadlılığının aşağı səviyyəsi və rəqəmsal alətlərə məhdud çıxış aztəminatlı şəxslərin sığorta məhsullarını başa düşmələrini və əldə etmələrini çətinləşdirə bilər.

Cədvəl 8: Azərbaycanda müxtəlif sığorta növləri üzrə sığorta haqları (2015-2020)

Sığorta növləri	2015 (milyon manat)	2016 (milyon manat)	2017 (milyon manat)	2018 (milyon manat)	2019 (milyon manat)	2020 (milyon manat)	2021 (milyon manat)
Həyat	5.5	5.5	5.5	4.4	4.4	4.4	4.7
Qeyri-Həyat	290.2	246.2	287.6	430.8	476.6	622.9	709.7
Əmlak	189.2	153.8	178.6	269.9	270.6	362.8	391.5
Məsuliyyət	88.6	72.3	83.3	165.6	177.3	201.3	221.9
Sağlamlıq	7.9	9.6	11.7	47.8	58.7	75.9	81.8
Digər	4.5	10.5	14.0	16.9	13.1	14.0	14.5
Ümumi	295.7	251.7	293.1	435.2	481.0	627.3	714.4

Mənbə: <https://www.cbar.az/>, məlumatlarına əsasən tərtib edilmişdir.

Məlumatlara nəzər salsaq, Azərbaycanda son bir neçə ildə ümumi sığorta haqlarının durmadan artdığını müşahidə etmək olar. 2015-ci ildə ümumi sığorta haqları 514,6 milyon manat təşkil edirdisə, 2020-ci ilədək onlar 1384,7 milyon manata yüksəlib ki, bu da altı ildə 168 faizdən çox artım tempini göstərir.

Sığorta növlərinə görə, əmlak sığortası haqları ardıcıl olaraq bütün kateqoriyalar arasında ən yüksək olub, ondan sonra avtomobil sığortası gəlir. 2020-ci ildə əmlak sığortası üzrə sığorta haqları 362,8 milyon manat təşkil edib ki, bu da 2015-ci ildə toplanan məbləğdən iki dəfə çoxdur. Eynilə, 2020-ci ildə avtomobil sığortası üzrə

sığorta haqları 270,8 milyon manat təşkil edib ki, bu da 2015-ci ildən 189 faizdən çox artım tempini göstərir.

Məsuliyyət sığortası üzrə sığorta haqları da bu illər ərzində sabit artım nümayiş etdirərək 2015-ci ildəki 88,6 milyon manatdan 2020-ci ildə 201,3 milyon manata yüksəlib ki, bu da artım tempinin 127%-dən çox olduğunu göstərir.

Tibbi sığorta haqları da 2015-ci ildən bəri 858%-dən çox artım tempi ilə sürətlə artır, baxmayaraq ki, bu, hələ də ümumi sığorta haqlarının nisbətən kiçik bir hissəsini təşkil edir.

Səyahət sığortası və kredit sığortası kimi digər sığorta növləri də bu illər ərzində mülayim artım nümayiş etdirərək 2015-ci ildəki 74,7 milyon manatdan 2020-ci ildə 144,6 milyon manata yüksələrək 93%-dən çox artım tempini göstərir.

Ümumilikdə, məlumatlar Azərbaycanda sığorta sənayesində müsbət tendensiyadan xəbər verir, sığorta haqlarının bütün növləri üzrə sabit artım müşahidə olunur. Bununla belə, qeyd etmək lazımdır ki, bu rəqəmlərə yeni məlumatlar daxil olduqda yenidən baxıla bilər və 2021-ci il üçün Azərbaycanda sığorta haqlarının növləri ilə bağlı yenilənmiş məlumatı Azərbaycan Sığortaçılar Assosiasiyası kimi etibarlı mənbələrdən əldə etmək olar.

Qeyri-həyat sığortası fəaliyyətlərində mikrosığortanı təkmilləşdirmək üçün sığortaçılar bir sıra addımlar ata bilərlər (United Nations Development Programme):

- Sığortaçılar aşağı gəlirli şəxslərin ehtiyaclarını ödəmək üçün xüsusi olaraq hazırlanmış məhsullar inkişaf etdirə bilərlər. Bu məhsullar xəstəlik və ya təbii fəlakətlər kimi bu qrupun üzləşdiyi xüsusi riskləri həll etmək üçün strukturlaşdırıla bilər.

- Sığortaçılar mikrosığorta ilə əlaqəli məhsulları və prosesləri sadələşdirə bilər ki, onları başa düşmək və əldə etmək asan olsun. Bu, sənədləşmə işlərinin azaldılması, iddia proseslərinin sadələşdirilməsi və mobil cihazlar və ya digər rəqəmsal kanallar vasitəsilə alınacaq məhsulların təklif edilməsini əhatə edə bilər.

- Sığortaçılar aşağı gəlirli şəxslərə çatmaq və sığorta məhsulları və xidmətləri üzrə təhsil və dəstək göstərmək üçün QHT-lər, mikromaliyyə institutları və icma əsaslı təşkilatlar kimi yerli təşkilatlarla tərəfdaşlıq edə bilərlər.

- Sığortaçılar aşağı gəlirli şəxslərə çatmaq və inzibati xərcləri azaltmaq üçün texnologiyadan istifadə edə bilirlər. Məsələn, sığortaçılar müştəriləri öyrətmək və onlarla ünsiyyət qurmaq, iddiaları emal etmək və müştəri məlumatlarını idarə etmək üçün mobil proqramlar və digər rəqəmsal vasitələrdən istifadə edə bilirlər.

- Sığortaçılar aşağı gəlirli şəxslərə sığorta məhsullarının faydalarını və risklərini və maliyyələrini daha effektiv idarə etmələrini başa düşməyə kömək etmək üçün maliyyə təhsili və savadlılıq proqramları təqdim edə bilirlər.

- Sığortaçılar riski yaymaq və mikrosığortanın təmin edilməsi xərclərini azaltmaq üçün yerli təşkilatlar və ya digər maraqlı tərəflərlə risklərin bölüşdürülməsi razılaşmaları yarada bilirlər.

Qeyri-həyat sığortası fəaliyyətlərində mikrosığortanın təkmilləşdirilməsi aztəminatlı şəxslərin üzləşdiyi ehtiyacların və problemlərin dərinə dərk edilməsini tələb edir. Sığortaçılar xüsusi məhsullar hazırlamaq, prosesləri sadələşdirmək, yerli təşkilatlarla tərəfdaşlıq etmək, texnologiyadan istifadə etmək, maliyyə təhsili vermək və risklərin bölüşdürülməsinə dair razılaşmalar yaratmaqla mikrosığortanı bu həssas əhali üçün daha əlçatan və əlverişli edə bilirlər. Bununla, sığortaçılar nəinki aztəminatlı şəxsləri maliyyə itkilərindən qoruya, həm də daha geniş sosial və iqtisadi inkişaf məqsədlərinə töhfə verə bilirlər.

Qeyri-həyat sığortası fəaliyyətlərində mikrosığortanın təkmilləşdirilməsi istiqamətində daha bir mühüm addım məlumatların və analitiklərin əlçatanlığının artırılmasıdır. Sığortaçılar məlumat analitikasından aşağı gəlirli şəxslərin üzləşdiyi risk və zərər növləri üzrə tendensiyaları və nümunələri müəyyən etmək üçün istifadə edə və bu məlumatdan daha çox hədəflənmiş məhsul və xidmətlər inkişaf etdirmək üçün istifadə edə bilirlər.

Sığortaçılar həmçinin müəyyən prosesləri avtomatlaşdırmaq və əl ilə müdaxilə ehtiyacını azaltmaqla iddiaların işlənməsinin səmərəliliyini artırmaq üçün məlumat analitikasından istifadə edə bilirlər. Bu, inzibati xərcləri azaltmağa və iddialara baxılma sürətini artırmağa kömək edə bilər ki, bu da məhdud resursları olan və öz faydalarına tez bir zamanda daxil olmaq məcburiyyətində olan aztəminatlı şəxslər üçün xüsusilə vacibdir.

Qeyri-həyat sığortası fəaliyyətlərində mikrosığortanın təkmilləşdirilməsində digər vacib məsələ şəffaflığın və hesabatlılığın artırılmasıdır. Sığortaçılar bunu təklif etdikləri məhsul və xidmətlər, cəlb olunan xərclər və iddia prosesi haqqında daha şəffaf olmaqla edə bilirlər. Onlar həmçinin müştərilər və digər maraqlı tərəflərlə onların ehtiyaclarını və narahatlıqlarını anlamaq üçün onlarla əlaqə saxlamaqla və rəylərə vaxtında və konstruktiv şəkildə cavab verməklə daha məsuliyyətli ola bilirlər (Doff R. 2011: p.33).

Mikrosığortanın inkişafını və böyüməsini dəstəkləyən əlverişli tənzimləyici mühit yaratmaq üçün sığortaçılar üçün siyasətçilər və tənzimləyicilərlə işləmək vacibdir. Siyasətçilər sığortaçılara vergi güzəştləri və ya subsidiyalar kimi mikrosığorta məhsulları və xidmətlərini inkişaf etdirmək üçün stimula verə bilirlər. Onlar həmçinin istehlakçıların maraqlarını qoruyarkən innovasiyaları və rəqabəti təşviq edən normativ hüquqi bazanın yaradılmasına kömək edə bilirlər.

2021-ci ildən Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası bazarında iki dövlətə məxsus sığortaçı üstünlük təşkil edir: Azərbaycan Respublikası Dövlət Sığorta Kommersiya Şirkəti (AzSığorta) və Azərbaycan Respublikası Dövlət Sığorta Şirkəti (Azərbaycan Sığorta).

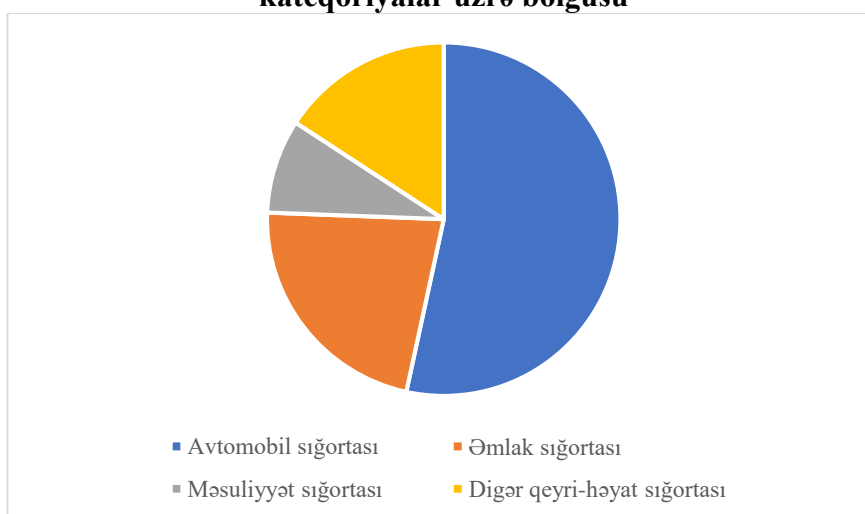
Azərbaycan Maliyyə Nazirliyinin açıqladığı məlumatlara əsasən, 2021-ci ildə Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası şirkətləri tərəfindən toplanan sığorta haqlarının ümumi həcmi təxminən 432 milyon manat (təxminən 254 milyon ABŞ dolları) təşkil edib. Bu, əvvəlki illə müqayisədə təxminən 8,6% azalma deməkdir ki, bu da əsasən COVID-19 pandemiyasının iqtisadiyyata və sığorta sənayesinə təsiri ilə əlaqələndirilir. Azərbaycan Mərkəzi Bankının mövcud məlumatları 2021-ci ildə qeyri-həyat sığortası sektorunda yazılan sığorta haqlarının əvvəlki ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 16,8% artdığını göstərib.

Cədvəl 9: 2020-ci ildə Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası üzrə sığorta haqlarının kateqoriyalar üzrə bölgüsü

kateqoriya	Faiz nisbəti
Avtomobil sığortası	53,4%
Əmlak sığortası	22,2%
Məsuliyyət sığortası	8,6%
Digər qeyri-həyat sığortası	15,8%

Mənbə: <https://www.cbar.az/>, məlumatlarına əsasən tərtib edilmişdir.

Diagram 3: 2020-ci ildə Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası üzrə sığorta haqlarının kateqoriyalar üzrə bölgüsü

Mənbə: Buckham D., Wahl J., Rose S. 2011: p.35, məlumatlarına əsasən tərtib edilmişdir

2020-ci ildə bazar payına görə Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası üzrə ilk beşlik AzSığorta, Azərbaycan Sığorta, Paşa Sığorta, AtaSığorta, Qala Sığortadır.

Qeyd etmək vacibdir ki, Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası sektoru bir sıra problemlərlə, o cümlədən dövlətə məxsus sığortaçıların üstünlüyü, məhdud məhsul müxtəlifliyi və əhali arasında sığortanın aşağı nüfuzetmə səviyyəsi ilə üzləşir. Bununla belə, xüsusilə yeni məhsulların inkişafı, təkmilləşdirilmiş paylama kanalları və sığortanın əhəmiyyəti barədə ictimaiyyətin məlumatlılığının artırılması vasitəsilə sektorda artım və təkmilləşmə potensialı mövcuddur.

Xülasə, qeyri-həyat sığortası fəaliyyətlərində mikrosığortanın təkmilləşdirilməsi aztəminatlı şəxslərin üzləşdiyi unikal ehtiyacları və çətinlikləri nəzərə alan kompleks yanaşma tələb edir. Sığortaçılar xüsusi məhsullar inkişaf etdirməklə, texnologiyadan istifadə etməklə, məlumatların əlçatanlığını artırmaqla, şəffaflığı və hesabatlılığı təşviq etməklə, siyasətçilər və tənzimləyicilərlə işləməklə,

mikrosığortanın ona ən çox ehtiyacı olanlar üçün əlçatan və əlverişli olmasını təmin etməyə kömək edə bilirlər. Bununla, sığortaçılar sosial və iqtisadi inkişafa əhəmiyyətli töhfə verə, eyni zamanda daha dayanıqlı və davamlı qeyri-həyat sığortası sektorunu qura bilirlər.

3.3. Sığorta sektorunda Azərbaycana xas problemlər

Azərbaycanda sığorta sektoru bu illər ərzində əhəmiyyətli artım və inkişaf yolu keçib. Bununla belə, hər hansı digər sənaye kimi, onun tərəqqisinə və effektivliyinə mane olan müxtəlif problem və problemlərlə üzləşir. Bu əhatəli mətn Azərbaycanda sığorta sektorunun üzləşdiyi spesifik problemlərə işıq salmaq, narahatlıq doğuran əsas sahələri işıqlandırmaq və potensial həll yollarını təklif etmək məqsədi daşıyır.

Azərbaycanın sığorta sektorunda əsas problemlərdən biri geniş ictimaiyyət arasında məlumatlılığın və anlayışın aşağı səviyyədə olmasıdır. Bir çox fərd sığortanın faydaları və əhəmiyyətindən xəbərsizdir ki, bu da aşağı penetrasiya dərəcələrinə gətirib çıxarır. Məhdud maliyyə savadlılığı və təhsil təşəbbüslərinin olmaması bu problemə kömək edir. Bu problemi həll etmək üçün sığorta biliklərini və onun risklərin azaldılmasında əhəmiyyətini təbliğ etmək üçün hərtərəfli ictimai maarifləndirmə kampaniyalarına və maarifləndirici proqramlara ehtiyac var.

Azərbaycanda sığorta sektoru qeyri-adekvat tənzimləyici bazaya görə çətinliklərlə üzləşir. Ölkə tənzimləyici orqanların yaradılmasında irəliləmiş əldə etsə də, normativ hüquqi aktların daha da təkmilləşdirilməsinə və tətbiqinə ehtiyac var. Kompleks təlimatların və icra mexanizmlərinin olmaması sığorta təcrübələrində uyğunsuzluqlara və boşluqlara səbəb olur. Normativ bazanın gücləndirilməsi və onun effektiv icrasının təmin edilməsi sənayedə sabitliyi və şəffaflığı gücləndirəcək.

Azərbaycanın sığorta sektoru inkişaf etməmiş risklərin idarə edilməsi təcrübələri ilə mübarizə aparır. Sığorta şirkətləri tez-tez risklərin dəqiq qiymətləndirilməsi və qiymətlərinin müəyyən edilməsində çətinliklərlə üzləşirlər, bu da anderrayting və iddiaların həlli proseslərində çətinliklərə səbəb olur. Qabaqcıl texnologiyaların, məlumat analitikasının və aktuar ekspertizanın tətbiqi vasitəsilə

risklərin idarə edilməsi imkanlarının artırılması sığorta əməliyyatlarının ümumi səmərəliliyini və gəlirliliyini artırır.

Azərbaycanın sığorta sektorunda daha bir mühüm məsələ sığorta məhsullarında müxtəliflik və innovasiyaların məhdud olmasıdır. Ənənəvi sığorta məhsulları bazarda üstünlük təşkil edir, fərdlərin və müəssisələrin inkişaf edən ehtiyaclarını ödəmək üçün az fərdiləşdirmə təklif edir. Sığortaçıları mikrosığorta və parametrik sığorta kimi innovativ və xüsusi məhsullar hazırlamağa həvəsləndirmək bazarı genişləndirir və daha geniş müştərilərə xidmət göstərə bilər.

Sığorta fərqləri Azərbaycanın sığorta sənayesində davamlı problemdir və sığortaçıları üçün maliyyə itkilərinə və sığortalılar üçün mükafatların artmasına səbəb olur. Qeyri-kafi fərqləndirmə aşkarlama mexanizmləri, zəif araşdırma prosesləri və sənayenin maraqlı tərəfləri arasında qeyri-adekvat əməkdaşlıq bu məsələyə kömək edir. Güclü fərqləndirmə aşkarlama sistemlərinin tətbiqi, tənzimləyici nəzarətin gücləndirilməsi və sənaye əməkdaşlığının təşviqi fərqləndirmə fəaliyyətləri ilə effektiv mübarizə aparmağa kömək edə bilər.

İddiaların həlli proseslərinin səmərəliliyi müştəri etibarını və məmnuniyyətini qorumaq üçün çox vacibdir. Bununla belə, Azərbaycanda sığorta şirkətləri tez-tez iddiaların vaxtında və səmərəli şəkildə ödənilməsi ilə bağlı çətinliklərlə üzləşirlər. Gecikmələr, çətin prosedurlar və sığortaçıları və sığortalıları arasında qeyri-kafi kommunikasiya kanalları ümumi məsələlərdən bəziləridir. İddia prosedurlarını sadələşdirmək, rəqəmsal həllərdən istifadə etmək və müştəri xidmətini təkmilləşdirmək ümumi iddia təcrübəsini və müştəri saxlama dərəcələrini artırır.

Azərbaycanda təkrarsığorta imkanlarının məhdud olması sığorta şirkətləri üçün problemlər yaradır. Sığortaçıları tez-tez risklərini adekvat şəkildə idarə etmək üçün müvafiq təkrar sığorta təminatının əldə edilməsində çətinliklərlə üzləşirlər. Yerli təkrarsığorta şirkətlərinin inkişafının təşviqi, təkrarsığorta hovuzlarının yaradılması və beynəlxalq əməkdaşlığın araşdırılması təkrarsığorta mənzərəsini gücləndirməyə, sənaye daxilində daha yaxşı risk bölgüsü və sabitliyi təmin etməyə kömək edə bilər.

Azərbaycanın sığorta sektoru diqqət və fəal tədbirlər tələb edən bir sıra problemlərlə üzləşir. Məlumatlılığın olmaması, tənzimləyici boşluqlar, qeyri-adekvat risklərin idarə edilməsi təcrübələri və məhdud məhsul müxtəlifliyi kimi problemləri həll etməklə Azərbaycan daha canlı və dayanıqlı sığorta sənayesini inkişaf etdirə bilər. Sənayenin maraqlı tərəfləri arasında əməkdaşlıq, dövlət dəstəyi və innovasiyalara sadiqlik bu çətinliklərin öhdəsindən gəlmək və ölkənin iqtisadi artımına və risklərin idarə edilməsi imkanlarına töhfə verməkdə sektorun tam potensialını açmaq üçün çox vacibdir.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Dissertasiya işi zamanı Azərbaycanda sığorta bazarının inkişafı və idarə olunmasında əsas problemlərin müəyyən edilməsi üçün həm ölkə səviyyəsində, həm də ayrı-ayrı şirkətlər daxilində geniş tədqiqat və təhlillər aparılmışdır. Məqsəd ölkədə sığorta sənayesinin artımına və səmərəliliyinə təsir edən amillər haqqında hərtərəfli məlumat əldə etmək idi.

Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası sektoru COVID-19 pandemiyasının yaratdığı çətinliklərə baxmayaraq, son bir neçə ildə davamlı şəkildə inkişaf edir. Qeyri-həyat sığortası polisləri müxtəlif sığorta növlərini, o cümlədən əmlak, məsuliyyət, avtomobil və səyahət sığortasını əhatə edir. Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası bazarı hökumət tərəfindən tənzimlənir və hazırda bu sektorda 20 sığorta şirkəti fəaliyyət göstərir.

Avtomobil sığortası Azərbaycanda qeyri-həyat sığortasının ən böyük alt seqmentidir və qeyri-həyat sığortası üzrə ümumi sığorta haqlarının yarıdan çoxunu təşkil edir. İcbari üçüncü şəxslərin mülki məsuliyyətinin sığortası (MTPL) Azərbaycanda avtomobil sığortasının ən geniş yayılmış növüdür və qanunla bütün avtonəqliyyat vasitələri üçün tələb olunur. Avtomobil sığortası alt seqmentinin artımı ölkədə avtomobillərin sayının artması ilə izah olunur.

Azərbaycanda qeyri-həyat sığortasının digər mühüm alt seqmenti əmlak sığortasıdır. Bu sığorta növü təbii fəlakətlər və ya qəzalar nəticəsində əmlaka, o cümlədən binalara dəyən zərər və ya itkiləri əhatə edir. Son illər Azərbaycanda əmlak sığortasının populyarlığı, əsasən, ticarət və yaşayış binalarının sayının artması ilə bağlıdır.

Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası sektorunun böyüməsinə baxmayaraq, hələ də həll edilməli olan bəzi problemlər var. Əsas problemlərdən biri də sığorta məhsulları ilə bağlı əhali arasında məlumatlılığın və anlayışın olmamasıdır ki, bu da sektorun inkişafına mane olur. Azərbaycan hökuməti sığortanın üstünlükləri haqqında maarifləndirici proqramlar həyata keçirməklə bu problemi həll etmək üçün tədbirlər görür.

Azərbaycanda sığorta sektorunda qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi ilə bağlı bəzi təkliflər vardır ki, bunlar:

- Bu təklif Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası bazarının cari vəziyyətinin, o cümlədən bazarın ölçüsü, bazar payı, artım tendensiyaları və əsas oyunçuların təhlilini əhatə edir. Bu təhlil Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası şirkətlərinin üzləşdiyi imkanlar və problemlər haqqında məlumat verə bilər və təkmilləşdirilməsi lazım olan sahələri müəyyən edə bilər.

- Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası şirkətlərinin anderrayting təcrübələrinin, o cümlədən risklərin qiymətləndirilməsi, qiymət strategiyaları və iddiaların idarə edilməsi. Qiymətləndirmə qeyri-həyat sığortası əməliyyatlarının gəlirliliyini və davamlılığını artırmaq üçün ən yaxşı təcrübələri və təkmilləşdirmə sahələrini müəyyən etməyə kömək edə bilər.

- Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası fəaliyyətini tənzimləyən normativ hüquqi bazaların qiymətləndirilməsi. Qiymətləndirmə mövcud tənzimləyici bazanın güclü və zəif tərəflərini müəyyən edə, sığortalıların müdafiəsində onun effektivliyini qiymətləndirə və tənzimləmə mühitini yaxşılaşdırmaq üçün dəyişiklikləri tövsiyə edə bilər.

- Bu təklif Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası məhsulları və xidmətlərindən müştəri məmnunluğunun təhlili. Təhlil müştərilərin ehtiyacları və üstünlükləri ilə bağlı anlayışlar təqdim edə, məhsul dizaynında və müştəri xidmətində təkmilləşdirmə sahələrini müəyyən edə və sığorta şirkətlərinə müştəri loyallığını və saxlanmasını artırmaq üçün strategiyalar hazırlamağa kömək edə bilər.

- Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası şirkətlərinin risklərin idarə edilməsi təcrübələrinin, o cümlədən risklərin müəyyənləşdirilməsi, qiymətləndirilməsi və azaldılması strategiyalarının qiymətləndirilməsini əhatə edir. Qiymətləndirmə risklərin idarə edilməsi proseslərində, prosedurlarında və alətlərində təkmilləşdirmə üçün sahələri müəyyən edə və sığorta şirkətlərinə maliyyə göstəricilərini yaxşılaşdırmaq və sığortalıları qorumaq üçün risklərin idarə edilməsi imkanlarını artırmağa kömək edə bilər.

Sığorta şirkətləri həm müəyyən edilmiş, həm də naməlum olan müxtəlif problemləri həll etmək üçün dövlət qurumları ilə fəal əməkdaşlıq etməlidirlər. Birgə işləməklə, onlar Azərbaycanda ictimai marifləndirməni təşviq edə, sığorta mədəniyyətini inkişaf etdirə, beynəlxalq tərəfdaşlıqlar qura, məşğulluq imkanlarını artırma və ixtisaslaşmanı artırma bilirlər. Ölkədə sığorta sektorunun canlanması üçün sığorta şirkətləri ilə hökumət arasında əməkdaşlıq həlledici əhəmiyyət kəsb edir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

Azərbaycan dilində

1. “İcbari ekoloji sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2002.
2. “Maliyyə və uçot” jurnalı. Bakı, 2009, 2010, 2011, 2012.
3. “Məhkəmə və hüquq-mühafizə orqanları işçilərinin dövlət icbari şəxsi sığortası haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 13.02.1999.
4. “Sığorta fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2007.
5. “Tibbi sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 28.10.1999.
6. Abbasov İ., Həsənov İ.C. (2016), “Sığorta işinin təşkili”, Bakı, “Azərneşr”, 350 səh.
7. Ataşov B. (2016), “Maliyyə bazarları”, Bakı, “Azərneşr”, 367 səh.
8. Ataşov B.X., Ələkbərov Ə.Ə., Xudiyev N.N. (2018), “Sığorta işi”, Bakı, “Koorperasiya”, 416 səh.
9. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası.
10. Həsənova A. “Həyat sığortası və onun Azərbaycanın sığorta sistemində rolu” Qafqaz Universiteti- İqtisadiyyat və İdarəetmə jurnalı, 2015, №1, səh.95-101.
11. Xankişiev B.A. (2006), “Sığorta fəaliyyətinin əsasları”, Bakı, Elm, 201 səh.
12. Xankişiyev B.A., Abdullayev P.N. (2004), “Sığorta işi”, Bakı, Azərneşr, 158 səh.
13. Xudiyev N.N. (2003), “Sığorta”, Bakı, Qanun, 100 səh.
14. Xudiyev N.N. (2010), (Avtoreferat) “Azərbaycan Milli sığorta bazarının formalaşdığı şəraitdə sığorta resurslarının idarə edilməsi”. Bakı, 122 səh.
15. İbrahimov E.R., Hüseyinov M.C., Salahov E.A., Abbasova Y.Ə. (2017), “Sığorta işi”, Bakı, “Qanun Nəşriyyatı”, 357 səh.
16. İbrahimov F.M. (2007), “Azərbaycan iqtisadiyyatına yönəldilən xarici investisiyalar və onun milli iqtisadiyyatın dirçəlməsində rolu”. Bakı, Elm, 133 səh.

17. İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi haqqında icbari sığorta haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 02.07.2010. (34, 120. s.6.).
18. Kərimov A. (2000), “Sığorta”, Bakı, Elm, 187 səh.
19. Quliyev N.R. (2009), “Beynəlxalq maliyyə”, Dərslik. Bakı, Elm, 187 səh.
20. Sadıqov M.M. (2001), “Azərbaycan Respublikasının maliyyə potensialının formalaşması problemləri”. Bakı, Qanun, 321 səh.
21. Sadıqov M.M., Hüseynov A., Zeynalov V. (2007), “Korporativ maliyyə”, Dərslik. Bakı, Şərq, 179 səh.
22. Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının 2003-cü il 31 iyul tarixli “Korporativ Sığorta Şirkətlərinə nəzarət haqqında” Qanunu, m. 1.
23. Sığorta şirkətlərinin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin mühasibat uçotunun hesablar planı və onun tətbiqinə dair Təlimat. Bakı, 1997.

İngilis dilində

24. Alenjagh R.S. “Performance Evaluation and Ranking of Insurance Companies in Tehran Stock Exchange by Financial Ratios Using ANP and Promethee” // European Online Journal of Natural and Social Sciences, 2013, Vol. 2, №. 3, p.3478-3486.
25. Anderson J.F. (2005), “Risk and Insurance”, 2nd Edition, United States, “Society of Actuaries Publication”, 267 p.
26. Asiri B.K., Hameed S.A. “Financial Ratios and Firm's Value in the Bahrain Bourse” // Research Journal of Finance and Accounting, 2014, Vol. 5, no.7, p.1-9.
27. Bernardus J.M. (2009), “Risk: An Introduction to The Concepts of Risk”, Danger and Chance, 1st Edition, New York “Routledge”, 365 p.
28. Brigham E., Houston J. (2015), “Fundamentals of Financial Management”, 14th Edition, Nahville, “South-Western College Publication”, 621 p.
29. Buckham D., Wahl J., Rose S. (2011), “Executive's Guide to Solvency II”, 1st Edition, New Jersey, “John Wiley & Sons”, Incorporation. 315 p.

30. Deloitte S. (2015), "Risk Management in Insurance", 9th Edition, London, "August" 362 p.
31. Doff R. (2011), "Risk Management for Insurers", 2nd Edition, London, P" ublished by Risk Books", 314 p.
32. International Association of Insurance Supervisors Report on Insurance.
33. Kemal M.E., Unsal B. (2005), "Financial Management", 1st Edition, Ankara "Gazi Bookstore", 391 p.
34. Marks K. (2007), "Handbook of Financing Growth", 1st Edition: New Jersey, "John Wiley and Sons Publications", 419 p.
35. Moyer R.C., Mcguigan J.R., Ramesh P. (2005), "Contemporary Financial Management Fundamentals", 1st Edition, Mason, "OH: Thomson South-Westem", 631 p.
36. United Nations Development Programme // Microinsurance for low-income households: A consumer research study in Azerbaijan, 2013, p.1-67.

Rus dilində

37. Бирючев О.И. «Страхование: Пути развития». «Финансы», 2000, №12, 145 стр.
38. Брагинский М.И. (2000), «Договор страхования» / М.И. Брагинский. М., 187 стр.
39. Брагинский М.И. «Договор страхования: понятие, форма и содержание» // Юридический вестник, 1999, №9-10, 187 стр.
40. Дрошнев В.В. (2004), «Обязательное медицинское страхование в России» // В.В. Дрошнев. М., Анкил, 255 стр.
41. Еременко В.И. (2000), «Страховое право: Учебное право». 177 стр.
42. Еременко В.И. «Страховое право» // В.И.Еременко. Новосибирск, 222 стр.
43. Рейтман Л.И. (1992), «Страховое дело учебник», 178 стр.
44. Юргенс И. «Внутрисистемное регулирование страхования в РФ». «Страховое дело», 2000, № 10, 177 стр.

45. Юргенс И. «О проблемах регулирования страхования в РФ». «Страховое дело», 2000, № 9, 477 стр.

Internet resurslari

46. <https://insure.az/public/storage/legislation/857aa1e841e059678e8d8c46e93fae80.pdf>

47. https://www.cbar.az/uploads/other/other_e0a6d51a0ce8d523e3f2c3a00edf7041.pdf

ƏLAVƏLƏR

Əlavə 1

Cədvəl 2: Sığorta şirkətləri üzrə sığorta haqları və sığorta ödənişləri 2017-2020-ci illər üzrə

Sığortaçının adı	yanvar 2017		dekabr 2017		yanvar 2019		dekabr 2019		yanvar 2020		dekabr 2020	
	Sığorta Haqları	Sığorta Ödənişləri	Sığorta Haqları	Sığorta Ödənişləri	Sığorta Haqları	Sığorta Ödənişləri	Sığorta Haqları	Sığorta Ödənişləri	Sığorta Haqları	Sığorta Ödənişləri	Sığorta Haqları	Sığorta Ödənişləri
“A-Qrup Sığorta Şirkəti” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	4 698	5 695	5 613	5 599	7 597	6 102	9 954	6 967	10 399	8 338	19 017	11 741
“AtaSığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	16 299	6 846	12 341	9 943	10 493	6 625	8 597	5 697	9 402	6 556	11 942	8 695
“Atəşgah Həyat” Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	41 414	12 558	25 034	8 359	31 200	30 627	31 272	21 861	31 825	24 561	44 060	31 557
“Atəşgah” Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	28 577	14 724	25 682	13 276	18 720	11 354	15 247	6 933	17 237	7 793	25 113	10 625
Azərbaycan Respublikası Dövlət Sığorta Kommersiya Şirkəti	39 157	11 304	39 655	9 940	44 362	10 327	49 442	44 588	51 544	49 037	54 040	59 785
“Azərbaycan Sənaye Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	7 219	1 785	4 177	1 362	7 357	1 392	9 062	2 708	9 926	3 144	12 024	4 275
“AzSığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	13 806	6 715	9 797	3 109	12 916	4 530	7 338	5 221	8 382	5 751	11 327	7 367
“Bakı Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	709	156	815	163	1 261	211	3 455	579	3 808	688	4 789	1 296
“Günay Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	4 902	2 434	4 321	1 210	6 627	1 749	7 263	2 507	7 989	3 003	9 776	4 089
“İpək Yolu Sığorta” ASC	15 686	941	17 407	5 750	16 584	2 123	14 741	1 204	14 847	1 496	15 644	2 713
“Meqa Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	22 140	2 439	16 702	2 522	25 658	3 351	16 165	3 305	18 233	3 715	24 727	5 324
"Naxçıvansığorta" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	197	3	352	1	1 253	12	1 563	233	1 756	285	2 509	422
“Paşa Həyat Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	209 227	58 998	148 624	56 897	194 018	153 374	212 689	169 286	235 335	178 248	313 006	204 974
“Paşa Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	108 243	37 153	104 746	33 210	134 766	52 894	127 406	49 493	150 626	58 449	179 229	75 010

“Qala Həyat” Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	12 375	11 347	9 686	4 724	11 904	1 939	13 110	1 540	14 895	2 254	19 232	3 119
“Qala Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	11 652	1 390	15 496	2 092	24 632	2 483	27 861	3 642	36 318	4 006	43 849	5 667
“Xalq Həyat” Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	-	-	371	-	2 173	-	3 554	88	4 009	89	6 295	136
“Xalq Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	5 693	2 400	17 172	9 485	21 781	12 448	17 962	13 985	20 628	16 037	35 546	21 784
“Aqrar Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	-	-	-	-	-	-	3 612	29	3 984	43	11 257	147
Meqa Həyat Sığorta Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	-	-	-	-	-	-	306	-	339	-	515	-
Lisensiyası ləğv edilmiş sığortaçılar	26 544	10 023	11 810	7 832	8 206	6 221	-	-	-	-	-	-
“Amrah Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	395	51	352	139	1 881	674	-	-	-	-	-	-
“AXA MBASK” Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	14 433	7 164	1 001	4 671	5	612	-	-	-	-	-	-
“Standard Insurance” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	10 476	2 556	8 632	2 768	5 242	4 651	-	-	-	-	-	-
“Rəvan Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	1 240	252	1 824	254	1 078	283	-	-	-	-	-	-
YEKUN	568 538	186 912	469 799	175 474	581 509	307 762	580 597	339 866	651 484	373 491	843 897	458 726

Mənbə: <https://www.cbar.az/page-189/insurance>, məlumatlarına əsasən tərtib edilmişdir

Cədvəllərin siyahısı

Cədvəl 1: Sığorta şirkətləri üzrə sığorta haqları və sığorta ödənişləri 2022-ci il üzrə.....	38
Cədvəl 2: Sığorta şirkətləri üzrə sığorta haqları və sığorta ödənişləri 2017-2020-ci illər üzrə.....	78
Cədvəl 3: Azərbaycanda sığorta sektorunda qeyri-həyat sığortası fəaliyyətinin mövcud vəziyyətinin SWOT təhlili.....	42
Cədvəl 4: ÜDM və sığorta yığımları.....	45
Cədvəl 5: 2015-2020-ci ildə Azərbaycanda qeyri həyat sığorta haqları.....	53
Cədvəl 6: Sığorta haqlarının ÜDM-də payı.....	54
Cədvəl 7: Qeyri-həyat sığortası üzrə Avropa dövlətlərinin statistik göstəriciləri.....	56
Cədvəl 8: Azərbaycanda müxtəlif sığorta növləri üzrə sığorta haqları (2015-2020).....	63
Cədvəl 9: 2020-ci ildə Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası üzrə sığorta haqlarının kateqoriyalar üzrə bölgüsü.....	67

Sxemlərin siyahısı

Sxem 1: Riskin mərhələləri.....	12
--	----

Diaqramların siyahısı

Diaqram 1: 2015-2020-ci ildə Azərbaycanda qeyri həyat sığorta haqları.....	53
Diaqram 2: Sığorta haqlarının ÜDM-də payı.....	54
Diaqram 3: 2020-ci ildə Azərbaycanda qeyri-həyat sığortası üzrə sığorta haqlarının kateqoriyalar üzrə bölgüsü.....	67

Qrafiklərin siyahısı

Qrafik 1: Sığorta şirkətləri üzrə sığorta haqları və sığorta ödənişləri 2022-ci il üzrə.....	36
Qrafik 2: Sığorta şirkətləri üzrə sığorta haqları və sığorta ödənişləri 2017-2020-ci illər üzrə.....	39